

Het Nederlandse antiterrorismebeleid na 9/11

Een aanslag op het veiligheidsgevoel van burgers?

PRIVACY

**VOEL JIJ JE
VEILIGER
ALS IK ALLES
VAN JE WEET**

Loesje

Loek Freulich

Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen

13-09-2013

Radboud Universiteit Nijmegen

Het Nederlandse antiterrorismebeleid na 9/11

Een aanslag op het veiligheidsgevoel van burgers?

“Any society that would give up a little liberty to gain a little security will deserve neither and lose both”

Benjamin Franklin

Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen
13 september, 2013

Loek Freulich
Studentnummer: 3004295
Begeleider: Dhr. dr. M.A. Wiering

Voorwoord

Terrorisme is een fenomeen waarvoor ik enorme belangstelling heb sinds de dag dat ik als klein jongetje de beelden zag van de terroristische aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001. In het kader van mijn afstuderen als sociaal geograaf, koppel ik deze interesse aan het schrijven van mijn bachelorthesis.

Graag wil ik enkele mensen bedanken die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze thesis. Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleider de heer Mark Wiering bedanken voor de nuttige commentaren die hij gedurende het hele proces heeft gegeven. Daarnaast wil ik een speciaal woord van dank richten tot mijn ouders. Zij hebben mij gesteund, gestimuleerd en goed verzorgd in de tijd dat ik aan de thesis aan het werken was. Tot slot wil ik alle mensen bedanken die zich de tijd en moeite hebben genomen om de enquête in te vullen.

Loek Freulich

Nijmegen, september 2013

Samenvatting

De terroristische aanslagen op 11 september 2001 in de Verenigde Staten bleken op het gebied van veiligheid een mijlpaal in de geschiedenis. In de Verenigde Staten werden na de aanslagen harde veiligheidsmaatregelen getroffen in de zogenaamde *war on terror*. Ook in Nederland droeg 9/11 bij aan de totstandkoming van een antiterrorismewetgeving. Een specifieke wetgeving bestond er in Nederland tot dan toe niet. Terroristische aanslagen vielen in de periode voor 2001 onder de bestaande wetgeving. De aanslagen in de Verenigde Staten hebben gezorgd dat er een specifiek antiterrorismebeleid ontstond, met daarin verschillende maatregelen die moesten bijdragen aan de voorkoming van een terroristische aanslag. Terrorisme werd vanaf 11 september 2001 een belangrijk politiek thema. Mede door een reeks latere aanslagen in Madrid, Londen en de moord op Theo van Gogh bleef het thema actueel. Dit leidde in de periode rond 2005 tot een grote angst onder de bevolking voor een mogelijke terroristische aanslag (Terrorismemonitor, 2010; Frerichs & Schildmeijer, 2005). Nederland was in de ban van het terrorisme. Deze latere gebeurtenissen hebben ervoor gezorgd dat de overheid in zeer rap tempo verschillende maatregelen in het kader van terrorismebestrijding door kon voeren (Van der Woude, 2009, p. 10). Hoewel enkele maatregelen een inbreuk waren op de persoonlijke vrijheden van mensen, stond het merendeel van de bevolking vanwege de angst voor mogelijke aanslagen welwillend tegenover de invoering van deze ingrijpende maatregelen.

In dit onderzoek wordt de veiligheidsbeleving van de burgers anno 2013 onderzocht. De laatste jaren heeft zich in Nederland geen incident op het gebied van terrorisme voorgedaan. Tegenwoordig wordt er meer over Europa en de economische crisis gepraat, dan over een mogelijke terroristische dreiging. In dit onderzoek staat de huidige veiligheidsbeleving centraal. Er wordt gekeken in hoeverre deze afwijkt van de veiligheidsbeleving in de periode dat de antiterrorismemaatregelen werden genomen. Daarbij wordt onderzocht in hoeverre deze antiterrorismemaatregelen van invloed zijn op de veiligheidsbeleving van mensen. Omdat er talloze maatregelen onder het mom van terrorismebestrijding zijn gekomen, is er in dit onderzoek een selectie gemaakt van vier ingrijpende maatregelen. Deze maatregelen zijn het permanent cameratoezicht op straat, de mogelijkheid om preventief te fouilleren, de identificatieplicht en het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetgegevens.

De centrale vraag in dit onderzoek luidt: *“In hoeverre heeft het nieuwe antiterrorismebeleid een bijdrage geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel m.b.t. een mogelijke terroristische aanslag in Nederland?”*. Om een goed beeld te krijgen van de veranderingen die op veiligheidsgebied hebben plaatsgevonden na 9/11, worden deze in het theoretisch hoofdstuk uiteengezet. Aan de hand van de *window of opportunity* theorie van Kingdon (1995) wordt de invloed van 9/11 bij het tot stand komen van het huidige Nederlandse antiterrorismebeleid verklaard. De aanslagen opende een policy window waardoor beleid mogelijk werd. De drie belangrijkste stromen in het model, de problemen stroom, de politieke stroom en de beleidsstroom kwamen door 9/11 bij elkaar. Hoewel terrorisme al langer een probleem was, richtte 9/11 in een klap de aandacht hierop. Ook binnen de politiek werd terrorisme en de bestrijding daarvan ineens een belangrijk thema. De overheid wilde alles in het werk stellen om een mogelijke terroristische aanslag in Nederland te voorkomen en kwam met een nieuw antiterrorismebeleid. Dit terrorismebeleid bevatte een veelheid aan nieuwe wetten in de strijd

tegen het terrorisme. In dit onderzoek is zoals gezegd een selectie gemaakt voor een viertal wetten die verder onderzocht worden. Deze vier wetten hebben de vrijheden van de doorsnee burger aangetast.

Deze vier maatregelen zijn destijds door de overheid genomen ter voorkoming van een terroristische aanslag en daarmee de angstgevoelens bij burgers voor een deel weg te nemen (Rijksoverheid, 2011). Deze reden bleek in de periode 2002-2005 waarin Nederland in de ban was van het terrorisme een legitieme reden om het beleid door te voeren. Middels een enquête wordt er onderzocht of mensen het nut van deze antiterrorismemaatregelen nog altijd inzien. De focus wordt hierbij vooral gelegd op de invloed van deze maatregelen op de veiligheidsbeleving van mensen.

Deze veiligheidsbeleving wordt beïnvloed door verschillende factoren. Uit de literatuurstudie zijn enkele factoren voren die een rol spelen bij de beïnvloeding van angstgevoelens voor het terrorisme. Oppelaar en Wittebrood (2006, p. 34-42) vatten deze factoren samen in drie zogenaamde contexten: de individuele, de situationele en de sociaal-culturele context. Factoren die binnen de individuele context gezien worden als factoren die invloed hebben op het veiligheidsgevoel zijn o.a. de persoonlijkheid van individuen, de kwetsbaarheid, slachtofferervaringen (Oppelaar en Wittebrood, 2006). Binnen de situationele context spelen factoren zoals de inrichting van de publieke ruimte een rol. Factoren als de media beïnvloeden de veiligheidsbeleving binnen de sociaal-culturele context. De antiterrorismemaatregelen kunnen worden gezien als factoren binnen de situationele context. Door het nieuwe antiterrorismebeleid en de invoering van de maatregelen is de situatie veranderd. Zo hangen er tegenwoordig bijvoorbeeld veel camera's in publieke ruimten. De vraag die in de rest van het onderzoek beantwoord zal worden is in welke mate deze factoren van invloed zijn op de veiligheidsbeleving van mensen.

Uit de enquête is gebleken dat Nederlanders zich in vergelijking met 2005 tegenwoordig een stuk veiliger voelen. De angst dat er een terroristische aanslag in Nederland zal plaatsvinden is volgens de respondenten flink afgenomen. Waar in 2005 het merendeel (52%) van de bevolking tamelijk tot zeer bang was hiervoor (Terrorismemonitor, 2010, p. 6), geldt dat tegenwoordig slechts voor 2,3% van de ondervraagden. Deze omslag in veiligheidsbeleving heeft echter weinig te maken met de vier bovengenoemde antiterrorismemaatregelen. Het merendeel van de respondenten ziet het nut van deze maatregelen bij het voorkomen van een terroristische aanslag niet in. Daarbij voegt men toe dat deze maatregelen wel handig zijn bij het opsporen van terroristen, maar dus niet bij het voorkomen en een mogelijke terroristische aanslag of het versterken van de veiligheidsbeleving.

Verder is de respondenten gevraagd in hoeverre de maatregelen het veiligheidsgevoel versterken. Bij alle vier de maatregelen geeft het merendeel van de ondervraagden aan dat hun gevoel van veiligheid niet tot weinig wordt versterkt door de specifieke maatregel. Preventief fouilleren en het aftappen en opslaan van data worden in dit opzicht gezien als meest gunstige maatregelen ter versterking van het gevoel van veiligheid. Respectievelijk 36% en 34,3% van de ondervraagden geeft aan dat de desbetreffende maatregel hun veiligheidsgevoel veel tot heel veel versterkt.

Daarnaast is er gekeken naar de veiligheidsbeleving van verschillende subgroepen. Hierbij is onderscheid gemaakt in geslacht, leeftijd en politieke voorkeur. Eerder onderzoek toont aan dat kwetsbare groepen (vrouwen, ouderen etc.) zich over het algemeen sneller onveilig voelen in bepaalde situaties (Van den Herrewegen, 2011; Hale, 1996). Uit de resultaten van mijn onderzoek

zijn geen significante verschillen in de veiligheidsbeleving van de subgroepen naar voren gekomen. Het enigste significante verschil bleek de bereidheid om vrijheid op te geven voor veiligheid. Statistische toetsing wees uit dat jongeren gemiddeld meer bereid zijn om hun vrijheid op te geven voor veiligheid dan de andere twee generaties (volwassenen en ouderen). De verschillen tussen jongeren en volwassenen en jongeren en ouderen zijn beide significant. Hoewel uit de tabel eveneens blijkt dat volwassenen gemiddeld meer bereid zijn om hun vrijheid op te geven voor hun veiligheid dan ouderen, is dit verschil niet significant.

Terugkomend op de centrale vraag in hoeverre het nieuwe antiterrorismebeleid een bijdrage heeft geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel onder burgers, mag op basis van de enquête geconcludeerd worden dat deze bijdrage zeer beperkt is. De vier antiterrorismemaatregelen die in deze thesis onderzocht zijn, worden door de meerderheid van de ondervraagden alle vier niet of nauwelijks als een versterkende factor van het veiligheidsgevoel gezien. De reden voor het verbeterde veiligheidsgevoel van burgers omtrent het terrorisme moet dan ook elders gezocht worden. Het lijkt er op dat andere factoren die naar voren kwamen in de literatuur, zoals media-aandacht etc. (Oppelaar en Wittebrood, 2006), de veiligheidsgevoelens sterker beïnvloeden dan de vier antiterrorismemaatregelen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Inleiding	8
	1.1 Projectkader	8
	1.2 Wetenschappelijke relevantie	9
	1.3 Maatschappelijke relevantie	10
	1.4 Doelstelling	10
	1.5 Vraagstelling	12
	1.6 Het antiterrorismebeleid voor 2001	13
	1.7 De antiterreurmaatregelen	15
Hoofdstuk 2	Theorie	18
	2.1 Window of opportunity	18
	2.2 De impact van 9/11 op het veiligheidsbeleid in Nederland verklaard aan de hand van het stromenmodel	19
	2.3 Veiligheidsbeleving	21
	2.4 Inzichten omtrent de beïnvloeding van de veiligheidsbeleving van burgers	21
Hoofdstuk 3	Methode	25
	3.1 Dataverzameling	25
Hoofdstuk 4	Resultaten	26
	4.1 Algemene bevindingen	26
	4.2 De antiterrorismemaatregelen	27
	4.3 Resultaten naar subgroep	34
Hoofdstuk 5	Conclusie	36
	5.1 Reflectie	38
	5.2 Reflectie wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	39
	5.3 Aanbevelingen	40
Literatuurlijst		41
Bijlage 1 – Enquête		45
Bijlage 2 – Resultaten		49
Bijlage 3 – Resultaten naar geslacht		57
Bijlage 4 – Resultaten naar politieke voorkeur		63
Bijlage 5 – Resultaten naar leeftijd		74
Bijlage 6 – Commentaren		81

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Projectkader

“Het was een mooie namiddag in september, het zonnetje scheen en ik was met mijn vriendjes op het schoolplein aan het knikkeren. Die middag maakte ik flinke winst. Rond etenstijd ging iedereen naar huis. Ik kreeg alle gewonnen knikkers niet eens in mijn knikkerzakje, waardoor mijn jas- en broekzak uitpuilden met bonken en mega’s. Ik reed vol trots naar huis en kon niet wachten om de gewonnen buit aan mijn ouders te laten zien. Eenmaal thuis aangekomen zag ik mijn ouders in shock voor de tv zitten. Toen ik nietsvermoedend onze keuken binnen kwam vroeg ik wat er aan de hand was. Het enige dat mijn moeder zei was: “Loek, kom snel noa de tv kieke, in Amerika is get versjrikkeliks gebeurdj”. Even later zag ook ik de beelden van de vliegtuigen die zich in het WTC boorden, wanhopige mensen die uit de ramen van de hoge torens sprongen en uiteindelijk het instorten van beide torens. Tot diep in de nacht heb ik naar deze verschrikkelijke beelden gekeken.. ”

Dit is mijn herinnering aan de terroristische aanslagen op 11 september 2001, beter bekend als 9/11, volgens velen het ingrijpendste shock event uit de 21^e eeuw tot nu toe. Ik was nog maar een jongetje van 10 jaar oud toen de ramp plaatsvond, maar ik kan me deze middag nog altijd tot in detail voor de geest halen. Hierin sta ik niet alleen, een blik op internet leert dat heel veel mensen nog precies weten wat ze aan het doen waren op het moment dat ze dit verschrikkelijke nieuws te horen kregen.

Direct na de aanslagen kondigde de toenmalige president van de Verenigde Staten, George W. Bush, de ‘War on terror’ aan. De Verenigde Staten wilden koste wat kost de daders van deze terroristische aanslag met harde hand terug pakken. Dit leidde onder meer tot oorlogen in Afghanistan en Irak en de opsluiting van vermeende terroristen in de beruchte Guantanamo Bay gevangenis. Daarnaast werd in het kader van terrorismebestrijding de USA Patriot Act ingevoerd. Deze wet maakte het voor politie- en veiligheidsdiensten gemakkelijker om gegevens te verzamelen en onderling te delen (Van den Herik & Schermer, 2006, p. 217).

Ook in Nederland zorgden de aanslagen en de daaruit voortvloeiende internationale ‘war on terror’ voor een prominente rol van veiligheid binnen het politieke debat. In de periode voor 2001 kende Nederland geen specifieke antiterrorismewetgeving, maar na de terroristische aanslagen in de Verenigde Staten dat jaar is er een uitgebreid instrumentarium aan antiterrorismewet- en regelgeving tot stand gekomen, die hoofdzakelijk is gericht op het waarborgen dan de collectieve veiligheid en het terugdringen van publieke onveiligheidsgevoelens (Van der Woude en Jansen, Tolsma & De Graaf, in Van Wilsem en Van der Woude, 2011, p. 17). De Nederlandse regering wilde alles in het werk stellen om een terroristische aanslag in eigen land te voorkomen (Van der Woude, 2010, p. 3). Zo werd onder andere de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) opgericht, kwamen er nieuwe antiterreurwetten en -diensten, groeide het cameratoezicht sinds die tijd explosief en wordt het internet- en telefoonverkeer afgeluisterd en door de overheid massaal bewaard (in *Wat heeft tien jaar terreurbestrijding opgeleverd?*, 2011). Al deze veranderingen werden ingevoerd onder het mom van terrorismebestrijding en brengen een aanzienlijke verruiming van de overheidsbevoegdheden met zich mee. Hierdoor hebben deze veranderingen verstrekkende gevolgen voor de individuele privacy en burgerlijke vrijheden (Van Wilsem en Van der Woude, 2011, p. 17).

Onder andere door latere terroristische aanslagen in Madrid en Londen was de angst voor een mogelijke terroristische aanslag in eigen land groot (Van der Woude, 2010, p. 310). In Nederland zorgde de moord op Theo van Gogh in november 2004 er voor dat de angst voor terroristische aanslagen opleefde onder de bevolking. Theo van Gogh werd vermoord door een moslim met radicaal islamitische opvattingen. Uit onderzoek van TNS NIPO in opdracht van de NCTb (Frerichs & Schildmeijer, 2005, p. 17) blijkt dat in 2005 de bezorgdheid over een terroristische aanslag zeer groot is. Daarnaast achtte destijds meer dan de helft van de Nederlanders (55%) de kans op een terroristische aanslag tamelijk tot zeer groot (Frerichs & Schildmeijer, 2005, p. 19).

Om deze angst voor een terroristische aanslag (deels) weg te nemen en de kans op een mogelijke terroristische aanslag in Nederland te beperken, heeft de overheid zoals gezegd een antiterrorismebeleid opgesteld (Rijksoverheid, 2010). In dit onderzoek zal de totstandkoming van het antiterrorismebeleid verder worden geanalyseerd. De nadruk zal hierbij liggen op de rol van 9/11. Daarnaast zal aan de hand van een enquête het veiligheidsgevoel en de angst voor het terrorisme onder de bevolking vandaag de dag worden gemeten. De Nederlandse bevolking heeft veel van haar privacy moeten inleveren in de zogenaamde strijd tegen terrorisme. Aan de hand van een enquête wil ik onderzoeken of Nederlanders zich hierdoor ook daadwerkelijk veiliger voelen, of dat deze maatregelen alleen maar een schijnveiligheid creëren en dat men tegenwoordig bijvoorbeeld weer meer behoefte heeft aan privacy.

1.2 Wetenschappelijke relevantie

In de afgelopen tien jaar is er veel gezegd en geschreven over de aanslagen van 11 september. De aanslagen en hun voorgeschiedenis worden tot in detail weergegeven in het officiële *The 9/11 Commission Report, final report of the National Commission on terrorist attacks upon the United States* (2004). Er zijn talloze boeken over 9/11 gepubliceerd. De eerste jaren waren het vaak reconstructies van wat er gebeurd was (Dwyer & Flynn, 2005; Longman, 2003). Later volgden meer beschouwelijke boeken over de gevolgen van de aanslagen (Vranckx, 2011). De aanslagen zijn met name van grote invloed geweest in Amerika, maar ook in Europa volgden veel publicaties en onderzoeken naar aanleiding van 9/11. In 2011 voerde de Volkskrant een verkenning van de wetenschappelijke literatuur omtrent dit onderwerp uit. Hieruit bleek dat de aanslagen zorgden voor een ware explosie van onderzoek naar terrorisme, rampen en veiligheidsvraagstukken in Nederland. Van iedere duizend wetenschappelijke publicaties bleken er minstens vijftien te maken te hebben met veiligheid. In de jaren negentig was dat nog niet de helft (Keulemans, 2011). Vooral na 2006 heeft het onderzoek naar zaken als camerabewaking, biometrische beveiliging en openbare veiligheid een scherpe stijging doorgemaakt (Keulemans, 2011).

Over vrijwel alle antiterrorismemaatregelen is in de loop der jaren het nodige gezegd en geschreven. Het wetenschappelijke debat houdt zich echter vooral bezig met de juridische en beleidsmatige aard van de maatregelen. Zo is er o.a. veel aandacht voor de rechtsgeldigheid van enkele antiterrorismemaatregelen die de privacy van burgers in grote mate aantasten (Van Kempen & Van de Voort, 2010). Onderzoek naar de vraag wat burgers nu eigenlijk vinden van de concrete antiterrorismemaatregelen die zijn genomen zijn nog zeer schaars (Van Wilsem & Van der Woude, 2011, p. 18). Ook enkele opinie peilingen zoals de Terrorismemonitor schieten in dit opzicht te kort. De Terrorismemonitor (in opdracht van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding), is een

jaarlijks onderzoek (gestart in 2005) naar de beleving van terrorisme onder de Nederlandse bevolking. Het doel van dat onderzoek is om de risicobeleving en vrees voor terrorisme van burgers en het vertrouwen in de overheid rond terrorisme in kaart te brengen (Terrorismemonitor, 2010, p. 4). Concrete maatregelen komen bij dergelijke onderzoeken niet of nauwelijks aan de orde. In dit onderzoek staan enkele concrete maatregelen juist centraal. De houding van burgers ten aanzien van deze maatregelen en de mogelijke beperkingen van rechten en vrijheden die de maatregelen met zich meebrengen worden in dit onderzoek onderzocht. Met dit onderzoek hoop ik meer inzicht te krijgen in hoeverre er heden ten dage onder de bevolking draagvlak bestaat voor het nieuwe antiterrorismebeleid. Volgens (Van Wilsem & Van der Woude, 2011, p. 18) is inzicht hierin noodzakelijk met het oog op de legitimiteit van de wet- en regelgeving.

1.3 Maatschappelijke relevantie

De aanslagen van 11 september waren gericht op het Westen in het algemeen en op de VS als belangrijkste exponent daarvan. De inwoners van de westerse wereld werden er plots mee geconfronteerd dat zich elders in de wereld organisaties hadden gevormd die deze westerse wereld tot doelwit hadden verklaard (Dossier: 11 september 2001, n.d.). Ook latere aanslagen in Madrid en Londen maakten duidelijk dat de westerse samenleving een doelwit is voor terroristische aanslagen. Na dergelijke aanslagen ontstaat er vanuit de maatschappij een sterke druk op de politiek om met passende maatregelen te komen om terroristische aanslagen in de toekomst te voorkomen (Van den Dikkenberg, 2006, p. 3). Deze maatregelen zijn reeds genomen en hebben verstrekkende gevolgen gehad voor onze westerse maatschappij. In dit onderzoek tracht ik de gevolgen van enkele antiterrorismemaatregelen in kaart te brengen. De perceptie van inwoners van Nederland zal een belangrijke rol spelen. De uitslag van het onderzoek kan voor beleidsbepalers van belang zijn. Zij kunnen eventueel hierop inspelen door maatregelen te nemen om het gevoel van veiligheid bij de burgers te vergroten. Aangezien het antiterrorismebeleid te maken heeft met een steeds veranderend dreigingsbeeld en toe te passen maatregelen, evalueert de overheid zelf ook de genomen antiterrorismemaatregelen (Rijksoverheid, 2011, p. 7). Mijn onderzoek naar de veiligheidsbeleving van de burgers bij enkele van deze maatregelen kan als toevoeging gezien worden op dit gebied. In dit onderzoek worden de antiterrorismemaatregelen niet vanuit de overheid geëvalueerd, maar vanuit het oogpunt van de burger.

1.4 Doelstelling

De doelstelling van empirisch onderzoek is altijd het opleveren van nieuwe kennis: iets wat nog niet bekend was (Vennix, 2009, p. 146). In het projectkader is duidelijk geworden dat de aanslagen van 11 september 2001 geleid hebben tot radicale veiligheidsmaatregelen. Er is reeds veel onderzoek verricht naar verschillende veiligheidsmaatregelen naar aanleiding van 9/11 en de gevolgen daarvan voor de privacy van de burgers. In mijn onderzoek concentreer ik me juist op de ervaringen en gevoelens van deze groep.

Uit verschillende onderzoeken uit de periode na 9/11 (De Eurobarometer 2003 en TNS Nipo Enquête 2005, in Van der Woude, 2010, p. 310; Terrorismemonitor, 2005; RTL Nieuws, 2005) blijkt dat er grote angst heerste voor het terrorisme onder de Nederlandse bevolking. Na een reeks terroristische aanslagen en uiteindelijk de moord op Theo van Gogh was Nederland in de ban van het terrorisme. Elke niet-westerse allochtoon was een potentiële terrorist. Er heerste angst in de media, op straat en

op scholen (Schaap, 2011). De angst die destijds heerste onder bevolking maakte het voor de overheid mogelijk om ingrijpende maatregelen in razend tempo in te voeren onder het mom van terrorismebestrijding (Leon Wecke, persoonlijke communicatie, 26 april 2013). De Nederlandse bevolking stond toen der tijd achter de invoering van diverse ingrijpende maatregelen die moesten helpen bij het voorkomen van een terroristische aanslagen. Uit onderzoek (RTL Nieuws, 2005) bleek dat het gevoel van veiligheid sterk vergroot werd door zichtbare maatregelen zoals meer camera's op straat. Permanent cameratoezicht was voor 79% van de ondervraagden zonder meer aanvaardbaar, 18% wilde er goede regels bij en slechts 3% was tegen.

Dat was 2005. Na een reeks terroristische aanslagen in het buitenland en uiteindelijk de moord op Theo van Gogh was Nederland in de ban van het terrorisme. Nu is het 2013 en zijn we acht jaar verder. Acht jaar waarin er geen terroristische aanslag in Nederland heeft plaatsgevonden. Tegenwoordig wordt er niet meer over Mohammed B. of Al-Qaida gepraat, maar over de economische crisis en Europa. Uit onderzoek van de NCTb naar de risicobeleving van terrorisme onder burgers (Terrorismemonitor, 2010, p. 6-7), blijkt dat in 2010 nog slechts een zeer klein deel van de Nederlanders zich druk maakt over een mogelijke terroristische aanslag. De angst voor een terroristische aanslag is sinds 2005 sterk gedaald. Waar in 2005 52% van de ondervraagden aangaf tamelijk tot zeer bang te zijn voor een terroristische aanslag in Nederland, was dit percentage in 2010 gedaald naar 9% (Terrorismemonitor, 2010, p. 6).

Uit de resultaten van de Terrorismemonitor (2010) is gebleken dat de angst onder de Nederlandse bevolking voor een terroristische aanslag vanaf 2005 met het jaar kleiner is geworden. Het lijkt mij interessant om te onderzoeken in hoeverre het nieuwe antiterrorismebeleid hierbij een rol heeft gespeeld. De destijds genomen antiterrorismemaatregelen zijn tegenwoordig nog altijd van kracht. De politie is nog steeds bevoegd om telefoons af te tappen en het cameratoezicht is alleen maar toegenomen. Het lijkt mij interessant om ruim een decennia na de aanslagen enkele destijds genomen maatregelen te evalueren onder de bevolking. Volgens Jacob Kohnstamm, voorzitter van het College Bescherming Persoonsgegevens (in Visser, 2011), hebben de nieuwe antiterrorismewetten grote gevolgen voor onze privacy gehad, maar is hun effectiviteit nooit goed aangetoond. In dit onderzoek wordt onderzocht hoe de publieke opinie heden ten dage is ten aanzien van enkele antiterrorismemaatregelen.

Hierbij zal de focus liggen op de veiligheidsbeleving van de burgers. Voelen burgers zich ook daadwerkelijk veiliger door de strengere veiligheidsmaatregelen die opgesteld zijn in het kader van terrorismebestrijding? Zoals gezegd hebben deze strengere veiligheidsmaatregelen veel invloed op de privacy van burgers. In dit onderzoek worden enkele maatregelen die de privacy van burgers ernstig hebben geschonden onder de loep genomen. De vraag is hoe de burgers tegenwoordig tegenover deze ontwikkelingen op veiligheidsgebied staan.

Het doel van dit onderzoek is toetsen in hoeverre het nieuwe antiterrorismebeleid heeft bijgedragen aan de verminderde angst jegens mogelijke terroristische aanslagen onder de bevolking, door het evalueren van enkele ingrijpende antiterrorismemaatregelen die genomen zijn naar aanleiding van 9/11.

Het in kaart brengen van de veiligheidsbeleving onder de Nederlandse bevolking in relatie met de genomen antiterrorismemaatregelen, levert een duidelijk beeld op over de meningen van burgers

ten aanzien van het gevoerde antiterrorismebeleid. Deze veiligheidsbeleving zal onderzocht worden door middel van een enquête. Aan de hand van vragen over specifieke maatregelen kan hopelijk een beeld worden geschetst van de veiligheidsbeleving bij burgers. Hier is zoals gezegd vooralsnog weinig onderzoek naar verricht. Met dit onderzoek hoop ik een bijdrage te leveren aan de kennis op dit specifieke gebied van veiligheidsbeleving.

1.5 Vraagstelling

Bovengenoemde doelstelling is het doel van het onderzoek. Het externe, door anderen te realiseren doel waar ik met dit onderzoek een bijdrage aan wil leveren (Verschuren, persoonlijke communicatie, 4 februari 2013). Daarnaast is er een doel binnen het onderzoek, de vraagstelling. Deze specificeert wat men precies wil weten, welke kennis men zal verzamelen (Vennix, 2009, p. 148). De centrale vraagstelling in dit onderzoek luidt:

In hoeverre heeft het nieuwe antiterrorismebeleid een bijdrage geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel m.b.t. een mogelijke terroristische aanslag in Nederland?

Vanaf 2001 zijn er door de overheid tal van strafrechtelijke, bestuursrechtelijke en andersoortige maatregelen genomen in het kader van terrorismebestrijding (Rijksoverheid, 2011). Vanwege de haalbaarheid en overzichtelijkheid is in dit onderzoek een keuze gemaakt voor een viertal antiterrorismemaatregelen. In paragraaf 2.2 wordt verder ingegaan op deze maatregelen en de keuze hiervoor.

Om de centrale vraag meer sturend te maken wordt deze uiteengezet in enkele deelvragen:

1. *Op welke manier is het shock event '9/11' van invloed geweest bij de totstandkoming van het antiterrorismebeleid na de aanslagen in 2001?*
 - *Hoe en waarom heeft 9/11 tot drastische veranderingen in het Nederlandse veiligheidsbeleid geleid. Deze vraag zal in het theoretisch hoofdstuk uitgewerkt worden. Aan de hand van de window of opportunity theorie van Kingdon (1995) wordt de invloed van 9/11 bij het tot stand komen van het huidige Nederlandse antiterrorismebeleid verklaard. Een antwoord op deze vraag geeft inzicht in de veranderingen en kan worden gezien als een introductie voor de concrete antiterrorismemaatregelen die in dit onderzoek behandeld gaan worden.*
2. *Voor welke veranderingen omtrent het veiligheidsgevoel van de burgers heeft dit 'nieuwe' veiligheidsbeleid gezorgd?*
 - *Op basis van literatuuronderzoek naar veiligheidsgevoelens en factoren die deze gevoelens beïnvloeden, wordt getracht een antwoord te vinden op deze vraag. Hierbij zal vooral gekeken worden naar de invloed van concrete antiterrorismemaatregelen op de veiligheidsbeleving.*
3. *Wat vinden de burgers (een decennia later) van deze maatregelen?*
 - *Middels een enquête de veiligheidsbeleving van de burgers vandaag de dag onderzoeken. In deze enquête zullen gedachten en meningen over de*

antiterrorismemaatregelen aan bod komen. Zien mensen het nut van deze maatregelen nog altijd in?

4. *In hoeverre leeft er onder de bevolking nog een concrete dreiging van een terroristische aanslag en wordt er in het dagelijks leven rekening gehouden met de mogelijkheid van een aanslag in de eigen woonomgeving?*

- Deze laatste deelvraag geldt als het ware als een conclusie. Door de informatie die ik via de enquête heb verkregen probeer ik uitspraken te doen over de veiligheidsbeleving van burgers. In de enquête zal ik de respondenten vragen naar hun gevoelens bij bepaalde overheidsmaatregelen. Verder zal ik een terugkoppeling maken naar de terroristische aanslagen als shock event en de mate van dreiging die de respondenten heden ten dage beleven. Met deze informatie hoop ik uitspraken te kunnen doen over het effect van bepaalde maatregelen en eventuele aanbevelingen aan te dragen.

Door het onderzoeken van deze deelvragen hoop ik uiteindelijk de centrale vraag in dit onderzoek te kunnen beantwoorden. Om te voorkomen dat ik in het wilde weg de veiligheidsbeleving van burgers onder de loep neem, kies ik ervoor om me tijdens dit onderzoek te focussen op de mate van privacy en vrijheden van burgers die veranderd is door enkele antiterrorismemaatregelen.

Dit zou bijvoorbeeld op straat kunnen zijn. Hieronder vallen veiligheidsmaatregelen waarvan we ons bewust, dan wel onbewust zijn als we over straat lopen. Denk aan het *camera toezicht*. Zoals eerder vermeld is het cameratoezicht in openbare ruimtes na 9/11 explosief gegroeid (in *Wat heeft tien jaar terreurbestrijding opgeleverd?*, 2011). Burgers worden continu bekeken. Geeft dit hen een veiliger gevoel of werken deze camera's juist averechts op de veiligheidsbeleving. Daarnaast is in 2005 de *identificatieplicht* ingevoerd (Vedder, 2006, p. 49). Vanaf dat moment is elke Nederlandse burger verplicht te allen tijde een geldig identiteitsbewijs bij zich te hebben. Verder heeft het kabinet ingestemd met een *verruiming van de mogelijkheden voor de politie*. De politie mag nu o.a. burgers zonder dat zij concreet worden verdacht van strafbaar gedrag fouilleren (Vedder, 2006, p. 49).

Niet alleen op straat, maar ook thuis is de privacy van burgers aangetast. *Telefoons* mogen door veiligheidsdiensten afgeluisterd worden. Daarnaast mogen ook *e-mails* zonder uitzondering bekeken worden door dergelijke instanties (in *Wat heeft tien jaar terreurbestrijding opgeleverd?*, 2011).

1.6 Het antiterrorismebeleid voor 2001

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van het antiterrorismebeleid in Nederland kort uiteengezet. Deze uiteenzetting biedt inzicht in de ontwikkeling van het antiterrorismebeleid in Nederland. Hierdoor wordt de rol die 9/11 heeft gespeeld nogmaals duidelijk.

Hoewel terrorisme geen nieuw fenomeen is, stond terrorisme en de dreiging daarvan in de periode voor de aanslagen in de Verenigde Staten in 2001 niet hoog op de politieke agenda in Nederland (Roor, 2009, p. 23). In de jaren 70 kreeg Nederland voor het eerst te maken met terroristisch geweld (Fijnaut, n.d., p. 501-503; Van der Woude, 2009, p. 6-7; Hameeteman, 2011, p. 8-11). Begin jaren 70 waren het met name Molukse jongeren die voor veel gewelddaden zorgden. Fijnaut (n.d., p. 502) stelt dat met de bezetting van de Indonesische ambassade door Molukkers in 1970 een reeks van gewelddadige acties in Nederland in gang is gezet. Naar aanleiding van deze bezetting ontstond er bij

de Nederlandse overheid aandacht voor het terrorisme. In 1972 ontwikkelde het kabinet Den Uyl beleid ter bestrijding van terrorisme (Van der Woude, 2009, p. 7). Het was de eerste keer dat de Nederlandse overheid expliciet beleid ontwikkelde in de strijd tegen terrorisme. De maatregelen die destijds genomen zijn omschrijft Hameeteman (2011, p. 8-9) als volgt:

“De maatregelen die werden getroffen door de hoge ambtenaren van Justitie en Binnenlandse zaken waren vooral reactief van aard. Terrorisme werd beschouwd als een criminele daad waarmee de behandeling van terroristische acties een taak van de politie werd. De belangrijkste vernieuwingen waren de oprichting van enkele gevechtseenheden ter ondersteuning van het politieel apparaat... In februari 1973 presenteerde Biesheuvel de nieuwe nationale strategie aan de Tweede Kamer. Hier bleek verder dat de coördinatie van terrorismebestrijding in zekere mate werd gecentraliseerd. Een belangrijke conclusie die echter kon worden getrokken na bestudering van Biesheuvels “Terreurbrief” is dat er geen nieuwe wetgeving mee gemoeid was. Bestrijding van een terroristische daad kon worden ingepast binnen de bestaande wetgeving.”

Ondanks de gewelddadige acties van Molukkers werd dus niet overgegaan tot het invoeren van specifiek antiterrorismebeleid, omdat de overheid vond dat de wetgeving voldoende mogelijkheden bezat om deze terroristische acties als ‘normale’ misdrijven te bestraffen (Van der Woude, 2009, p. 8). Hoewel er nauwelijks gesproken kan worden van specifiek antiterrorismebeleid, worden deze maatregelen gezien als eerste aanzet in de ontwikkeling van het hedendaagse antiterrorismebeleid in Nederland (Van der Woude, 2009; Hameeteman, 2011; De Graaf, 2010). In de jaren die volgden werd Nederland weliswaar geplaagd door treinkapingen, gijzelingen en bomaanslagen door binnenlandse groepen, maar van een substantiële ‘terroristische’ veiligheidsdreiging was nooit sprake. Hoewel er bij dit soort gebeurtenissen een aanzienlijk aantal dodelijke slachtoffers is gevallen, heeft dit nooit geleid tot het formuleren van een speciale antiterrorismewetgeving. De reactie van de overheid op dergelijke terreurdaden was destijds in grote mate ad hoc beleid (Van der Woude, 2010, p. 388-389). Terrorismedeskundige Beatrice de Graaf (in Hoekman en Monster, 2013) geeft aan dat de overheid in die periode het terrorisme zo veel mogelijk achter de schermen wilde bestrijden. Het kabinet en de veiligheidsdiensten waren destijds van mening dat openheid over maatregelen tegen terrorisme de bevolking onnodig angst zou inboezemen.

In de periode tot aan 2001 werden de regels hier en daar aangescherpt, maar tot een specifiek antiterrorismebeleid is het nooit gekomen. Dit beleid kwam pas tot stand na de terroristische aanslagen in de Verenigde Staten in 2001. Er ontstond wereldwijd een breed draagvlak om de strijd tegen het terrorisme te intensiveren (Hameeteman, 2011, p. 24). In de jaren na de aanslagen in de VS heeft de Nederlandse regering een antiterrorismebeleid ontwikkeld om het risico op een terroristische aanslag in Nederland zoveel mogelijk te beperken. Volgens Van der Woude (2009, p. 10) hebben de aanslagen in New York deze stroom aan terrorismewetgeving op gang gebracht. De daarop volgende aanslagen in Londen en Madrid, evenals de gebeurtenissen in eigen land rond de moord op Theo van Gogh, Samir A. en de Hofstadgroep hebben geleid tot een stroomversnelling (Van der Woude, 2009, p. 10). Tot welke concrete maatregelen deze gebeurtenissen hebben geleid wordt duidelijk in de volgende paragraaf.

1.7 De antiterrorismemaatregelen

In de loop der jaren is een nieuw antiterrorismebeleid opgesteld om deze doelstelling te halen. Er zijn enorm veel maatregelen genomen die volgens de overheid de kans op een terroristische aanslag in Nederland aanzienlijk verkleinen (Rijksoverheid, 2011). Een deel van deze maatregelen is bij het grote publiek onbekend. Het betreft bijvoorbeeld maatregelen die van belang zijn voor bepaalde instanties. Zo hebben de toenmalige ministeries van VROM, BZK en EZ een convenant gesloten met de meest risicovolle bedrijven in de (petro)chemische industrie. Het convenant richt zich op het verbeteren van de beveiliging bij inrichtingen waar in potentie meer dan tien dodelijke slachtoffers buiten de poort kunnen vallen en inrichtingen die een rol spelen voor de leveringszekerheid van olie. De beveiligingsmaatregelen worden mede getroffen opdat terroristen minder gemakkelijk aan bepaalde stoffen voor aanslagen kunnen komen (Rijksoverheid, 2011, p. 24).

In de periode na 2001 zijn er in Nederland talloze soortgelijke antiterrorismemaatregelen genomen. In dit onderzoek worden dit soort maatregelen echter buiten beschouwing gelaten. Het onderzoek richt zich uitsluitend op de antiterrorismemaatregelen die merkbaar zijn voor de doorsnee Nederlander. Volgens Van Wilsem & Van der Woude (2011, p. 22) geldt het verscherpen van de controle op luchthavens als beste voorbeeld hiervan. De controles op luchthavens zijn na 9/11 in de loop der jaren stevig aangescherpt. Vanaf 2003 wordt alle bagage van passagiers gecontroleerd. Na een vrijdelde aanslag op de Londense luchthaven Heathrow mogen reizigers sinds november 2006 geen vloeistoffen in verpakkingen groter dan 100 mm in hun handbagage meer meenemen (Dossier: Herdenking 9/11, 2011). Daarnaast worden op Schiphol de zogenaamde *body scans* ingezet. Deze scan is in oktober 2006 als pilot ingezet als de nieuwe generatie screeningsapparatuur (Rijksoverheid, 2011, p. 29). Reizigers worden sinds 9/11 met deze en meer maatregelen geconfronteerd. Het zijn maatregelen die reizigers letterlijk aan den lijve ondervinden.

Toch is besloten deze maatregelen niet mee te nemen in dit onderzoek. Hiervoor is gekozen omdat veel respondenten wellicht nooit met het vliegtuig reizen. Om tijdens het afnemen van de enquêtes veel non-respons te voorkomen, zullen alleen antiterrorismemaatregelen in het onderzoek opgenomen worden die voor iedereen gelden. Daarnaast hebben nog een aantal andere aspecten een rol gespeeld bij de keuze voor de vier maatregelen. Zo moet het gaan om maatregelen die een expliciet uitvloeisel zijn van de (inter)nationale dreiging van terrorisme. Daarnaast is er voor maatregelen gekozen waarbij persoonlijke rechten en vrijheden in het geding komen. Tot slot is er gekeken naar maatregelen waarbij de respondenten een goede voorstelling zouden kunnen maken om hun mening hier goed over te kunnen peilen (Van Wilsem & Van der Woude, 2011, p. 21.). In dit kader zijn de volgende vier maatregelen gekozen:

- *Permanent cameratoezicht op straat*
- *Preventief fouilleren*
- *Identificatieplicht*
- *Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer*

Deze maatregelen moeten niet gezien worden als voortvloeisel van de terroristische aanslagen in 2001. De overheid was voor deze tijd al bezig met het voorbereiden van nieuwe veiligheidsmaatregelen (Rijksoverheid, 2010, p. 40). Vedder (2006, p. 47-49) constateert eveneens

dat de ontwikkelingen in bevoegdheden van politie, justitie en inlichtingendiensten niet pas op gang zijn gekomen na 9/11. Deze ontwikkelingen waren in mindere mate in de jaren '90 al aan de gang. Terrorisme kan meer gezien worden als legitimatie voor allerlei vormen van binnen- en buitenlandse politiek (Leon Wecke, persoonlijke communicatie, 26 april 2013). De aanslagen hebben er onder meer voor gezorgd dat verschillende ingrijpende maatregelen in razend tempo en zonder al te veel weerstand konden worden doorgevoerd onder het mom van terrorismebestrijding.

Wet cameratoezicht (2006)

Deze wet richt zich op het gebruik van camera's door overheden voor toezicht in openbare ruimten. Middels deze wet moet het voor overheden makkelijker worden om ten behoeve van de ordehandhaving vaste camera's te plaatsen in openbare ruimten¹. Sinds de invoering van deze wet is het aantal camera's in openbare ruimten explosief gestegen (in *Wat heeft tien jaar terreurbestrijding opgeleverd?*, 2011).

Uit het artikel *Cameratoezicht tegen aanslagen* (2010) blijkt dat er de laatste jaren fors is geïnvesteerd in cameratoezicht op stations met als doel het voorkomen van een terroristische aanslag. In hetzelfde artikel geeft de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) aan dat het openbaar vervoer kwetsbaar is voor terroristische aanslagen. De NCTb gaf in 2009 bijna 25 miljoen euro subsidie aan grote steden om te investeren in cameratoezicht op stations. In de strijd tegen terrorisme moeten camera's volgens de NCTb (in *Cameratoezicht tegen aanslagen*, 2010) *“terroristische aanslagen voorkomen, het opsporingsproces versnellen, de hulpverlening bij calamiteiten ondersteunen en de samenwerking tussen partijen verbeteren”*

Wet preventief fouilleren (2002)

In het kader van veiligheid werd in 2002 het instrument preventief fouilleren ingevoerd². De politie krijgt de bevoegdheid om in zogenaamde veiligheidsrisicogebieden preventief te fouilleren. Door deze wet mogen personen binnen een veiligheidsrisicogebied zonder enige aanleiding door politiebeambten preventief gefouilleerd worden. Een gebied kan aangewezen worden als veiligheidsrisicogebied doordat er sprake is van voorzienbare openbare ordeverstoringen. In relatie tot terrorisme is het mogelijk om een gebied als veiligheidsrisicogebied aan te duiden wanneer er volgens inlichtingenorganisaties “aanwijzingen van een terroristisch misdrijf” bestaan (Rijksoverheid, 2011, p. 74). In dergelijke situaties genieten opsporingsambtenaren van ruime fouilleerbevoegdheden: *“Opsporingsambtenaren zijn in het geval van aanwijzingen van een terroristisch misdrijf, bij bevel daartoe van de officier van justitie, bevoegd ‘in het belang van het onderzoek’ voorwerpen te onderzoeken en monsters te nemen, vervoermiddelen te onderzoeken en personen aan hun kleding te onderzoeken”* (Rijksoverheid, 2011, p. 73).

Recentelijk is de wet preventief fouilleren verruimd³. De wetswijziging zorgt er met name voor dat er in bepaalde situaties sneller gefouilleerd mag worden. Artikel 174b lid 1 van die wet geeft de burgemeester de bevoegdheid om bij verstoring van de openbare orde in een onvoorziene,

¹ Stb. 2005, 392

² Stb. 2002, 420

³ Kamerstukken I 2012/13, 33 112, A

spoedeisende situatie een gebied voor ten hoogste twaalf uur aan te wijzen als veiligheidsrisicogebied. Voordat de burgemeester het gebied aanwijst, overlegt hij nog altijd met de officier van justitie. Waar het bevel van laatstgenoemde voorheen schriftelijk diende te worden gegeven, volstaat in spoedgevallen tegenwoordig een mondeling bevel.

Wet op de uitgebreide identificatieplicht (2005)

De wet op de uitgebreide identificatieplicht verplicht een ieder die de leeftijd van 14 jaar heeft bereikt om op verzoek van autoriteiten een eigen identiteitsbewijs ter inzage te bieden⁴. Iedereen die zich in een openbare ruimten bevindt wordt geacht te allen tijde een geldig identiteitsbewijs te kunnen tonen indien een ambtenaar in functie hiernaar vraagt. Degenen die niet aan deze verplichting kunnen voldoen worden gestraft met een geldboete.

Volgens de overheid (in *Overheid verdient miljoenen met identificatieplicht*, 2007) draagt de identificatieplicht bij aan het voorkomen van terrorisme. Door de identificatieplicht kunnen gegevens van iemand die zich verdacht gedraagt veel makkelijker achterhaald worden.

Wet inlichtingen en veiligheidsdiensten (2002)

In de memorie van toelichting⁵ staat vermeld dat de wet een (vrijwel) uitputtende regeling geeft voor de activiteiten van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in Nederland. De Algemene inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) krijgen de bevoegdheid om elke vorm van gesprek, telecommunicatie of gegevensopdracht af te tappen, op te slaan en te verwerken.

De maatregelen in de strijd tegen het terrorisme

De vier bovengenoemde maatregelen zijn al een tijdje van kracht. De overheid wees bij de invoering van deze maatregelen stuk voor stuk op het belang ervan in de strijd tegen terrorisme (Rijksoverheid, 2011). Volgens Jacob Kohnstamm, voorzitter van het College Bescherming Persoonsgegevens (in Visser, 2011), is de effectiviteit van de maatregelen op dit gebied echter nooit bewezen. Omdat er in de periode dat de wetten werden ingevoerd grote angst heerste onder de bevolking voor een terroristische aanslag, waren er destijds weinig bezwaren onder de bevolking. Mensen waren vooral blij met de invoering van dergelijke wetten (RTL Nieuws, 2005; Van der Woude, 2010).

Tegenwoordig is er meer kritiek op de antiterrorismemaatregelen. Een veelgehoord punt van kritiek is de aantasting van de privacy. In de enquête die ik ga uitvoeren in het kader van dit onderzoek, zal dit onderwerp voor alle vier de maatregelen aangesneden worden. Een ander punt van kritiek is de onbewezen effectiviteit van de maatregelen in de strijd tegen het terrorisme. In andere landen is zelfs aangetoond dat specifieke maatregelen niks hebben geholpen bij het bestrijden van terrorisme. Zo publiceerde het Britse Ministerie van Binnenlandse Zaken (in Van den Dool, 2010) een rapport over preventief fouilleren. In Groot-Brittannië is een soortgelijke maatregel van kracht als in Nederland. De Britse politie heeft eveneens veel bevoegdheden m.b.t. preventief fouilleren op basis

⁴ *Stb.* 2004, 300

⁵ *Kamerstukken II* 2005/06, 30 553, nr. 3, p. 1

van de antiterrorismewet. Uit het rapport is gebleken dat in 2009 ruim 100.000 burgers zijn gefouilleerd. Dit heeft tot geen enkele arrestatie vanwege terroristische activiteiten geleid.

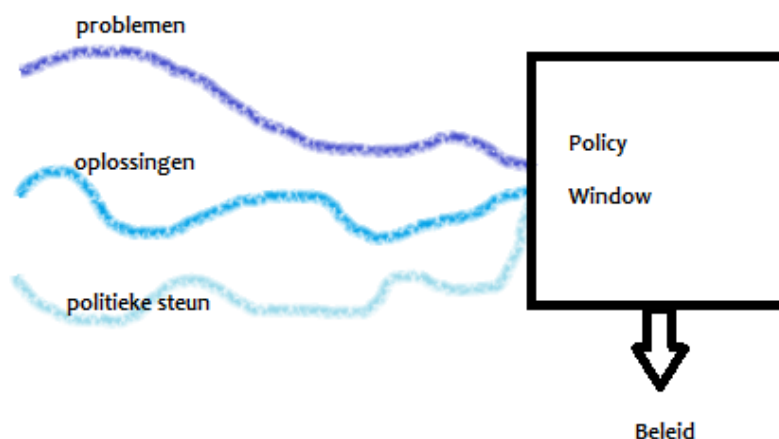
In de enquête zullen bovengenoemde punten van kritiek uitvoerig aan bod komen. Een ander aspect dat in de enquête aan bod zal komen, is de invloed van de antiterrorisemaatregelen op de veiligheidsbeleving. In het volgende hoofdstuk zal dieper op de veiligheidsbeleving worden ingegaan.

Hoofdstuk 2 Theorie

Alvorens dieper zal worden ingegaan op deze veiligheidsbeleving, wordt in dit hoofdstuk allereerst de invloed van 9/11 op de totstandkoming van het 'nieuwe' antiterrorismebeleid in Nederland bekeken. In navolging van *paragraaf 1.6*, waarin de ontwikkeling van het antiterrorismebeleid in Nederland besproken is, staat in dit hoofdstuk de invloed van 9/11 op deze ontwikkeling centraal. Een analyse hiervan benadrukt nogmaals de impact die een aanslag van dergelijke schaal kan hebben op de beleidsvoering. Hoe het mogelijk is dat een terroristische aanslag aan de andere kant van de wereld zo'n grote gevolgen heeft gehad voor het antiterrorismebeleid in Nederland wordt in de volgende paragrafen uiteengezet.

2.1 Window of opportunity

Om de ontwikkelingen omtrent het veiligheidsbeleid vanaf 2001 te verklaren, wordt gebruik gemaakt van de *window of opportunity* theorie van Kingdon (1995). Met deze theorie tracht Kingdon te verklaren waarom bepaalde maatschappelijke problemen op de politieke agenda komen. In zijn stromenmodel legt hij bij de verklaring hiervoor de nadruk op toeval en het adequaat reageren op veranderende omstandigheden (Akkerman en de Vries, in Hoogerwerf en Herwijer, 2008, p. 71). In het model wordt een onderscheid gemaakt tussen drie stromen: de problemen stroom, de politieke stroom en de beleidsstroom (Akkerman en de Vries, in Hoogerwerf en Herwijer, 2008). Volgens dit model ontwikkelen de drie stromen zich onafhankelijk van elkaar. Het model dankt zijn naam aan de manier waarop de agendavorming door Kingdon wordt voorgesteld: een resultante van drie onafhankelijke ontwikkelingen, die als onregelmatig stromende rivieren worden voorgesteld (figuur 1).

Figuur 1: Het stromenmodel (gebaseerd op Akkerman en de Vries, in Hoogerwerf en Herwijer, 2008, p. 73)

Kingdon (in Birkmann et al., 2008) stelt dat de drie onafhankelijke stromingen op bepaalde momenten bij elkaar komen. Op dergelijke momenten opent zich een *'policy window'*. Dit policy window is een kans om beleid op de beleidsagenda te krijgen dat voorheen geen kans maakte (Akkerman en de Vries, in Hoogerwerf en Herwijer, 2008, p. 71). Kingdon (in Birkmann et al., 2008) suggereert dat zulke policy windows zich vooral voordoen nadat dwingende problemen op de kaart komen (bijvoorbeeld shock events) of na bepaalde politieke gebeurtenissen (veranderingen in politieke discoursen).

Wanneer zich zo'n moment voordoet is het de taak van de hoofdrolspelers, de zogenaamde policy-entrepreneurs, om adequaat en snel op de geboden kans te reageren, want het policy window kan zomaar weer dicht gaan (Akkerman en de Vries, in Hoogerwerf en Herwijer, 2008, p. 71). Het moge duidelijk zijn dat 9/11 voor een policy window op het gebied van veiligheid heeft gezorgd. In de volgende paragraaf zal dieper worden ingegaan op de totstandkoming van dit policy window.

2.2 De impact van 9/11 op het veiligheidsbeleid in Nederland verklaard aan de hand van het stromenmodel

In deze paragraaf worden de gevolgen die 9/11 op het Nederlandse veiligheidsbeleid had uiteengezet. Hierbij wordt als verklaring het stromenmodel van Kingdon toegepast.

De probleem stroom

Een eerste reden voor de agendavorming van terrorisme na 9/11 op de politieke agenda in Nederland is de veranderlijke stroom van *aandacht voor het probleem*. Het terrorisme kreeg, hoewel het al langer bestond, na 11 september 2001 opeens veel aandacht. In Nederland hebben zoals gezegd in het verleden al vaker terroristische acties plaatsgevonden (treinkapingen, ontvoeringen etc.). De aanslagen van 11 september waren echter van een totaal andere orde en vestigde in één klap de aandacht op de schade die terroristen konden aanrichten.

Volgens Birkmann et al. (2008) hebben onverwachte gebeurtenissen een grote impact op het beleid. De mate van deze impact wordt bepaald door de ernst van de gebeurtenis. Wiering (2008) onderstreept deze mening en benadrukt dat de betekenis van een gebeurtenis bepaald of deze tot institutionele veranderingen zal leiden. Wiering (2008) spreekt hierbij over *meaningful events*. Volgens hem zijn slechts enkele gebeurtenissen *'meaningful enough'* of ingrijpend genoeg om uiteindelijk aanzet te geven tot institutionele veranderingen. Wil een gebeurtenis leiden tot veranderingen zal het een soort van *'general impact'* moeten hebben. In het geval van 9/11 was deze general impact duidelijk aanwezig. Wereldwijd waren miljoenen mensen getuigen van de gekaapte vliegtuigen die zich in het World Trade Centre boorden, de wanhopige mensen die uit de ramen van de torens honderden meters naar beneden sprongen en de uiteindelijke ineenstorting van de torens. Volgens recent onderzoek door Nielsen (Volkskrant, 2012) vormen de terroristische aanslagen op het WTC in New York voor de Amerikanen zelfs het meest memorabele televisiemoment in de Amerikaanse geschiedenis. De aanslagen van 9/11 hadden volgens de kijkers bijna dubbel zoveel impact als de tweede gebeurtenis op de lijst, de verwoestende orkaan Katrina in 2005. Ook in Nederland berichtten de media non-stop over de aanslagen en was 9/11 na de aanslagen een tijd lang hét gespreksonderwerp op straat. De gebeurtenissen op 11 september 2001 hadden dus een zeer grote impact op de publieke opinie. De aanslagen maakten op pijnlijke wijze duidelijk hoe

kwetsbaar we waren tegen vijanden die berijd waren aan de hand van dit soort terroristische acties hun eigen leven op te offeren. In één klap werd wereldwijd de aandacht op het terrorisme gevestigd.

De politieke stroom

De tweede stroom is de politieke stroom. In deze stroom staat de ontwikkeling van het politieke klimaat centraal. Binnen dit politieke klimaat werd er voor 11 september 2001 nauwelijks over terrorisme en de bestrijding daarvan gesproken. Door de aanslagen in de Verenigde Staten werd terrorisme ineens een belangrijk politiek thema, ook in Nederland. Direct na de aanslagen verklaart Nederland zich solidair met de Verenigde Staten in de 'war on terror'. Toenmalig minister-president Wim Kok verklaarde op 12 september 2001 n.a.v. de terroristische aanslagen in de Verenigde Staten tegenover de Tweede Kamer dat: *"De bestrijding van terrorisme meer dan ooit prioriteiten heeft"* (in Van der Woude, 2010, p. 204).

Dat de bestrijding van het terrorisme daadwerkelijk hoog op de politieke agenda staat blijkt onder andere uit het Actieplan Terrorismebestrijding en Veiligheid (Kamerstukken II 2001/02, 27 925, nr. 10) dat een maand na 9/11 wordt gepubliceerd. In het actieplan wordt door de betrokken ministers gewezen op het belang van het opstellen van een antiterrorismebeleid: *"Nationaal en internationaal is een breed en sterk draagvlak ontstaan voor het intensiveren van de strijd tegen het terrorisme (...) Het opstellen van het pakket maatregelen, samen een actieplan terrorismebestrijding en veiligheid vormend, is onder de huidige omstandigheden een logische en noodzakelijke stap."* (Kamerstukken II 2001/02, 27 925, nr. 10, p. 1).

Terrorisme en de bestrijding daarvan bleef door latere terroristische aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) en de moord op Theo van Gogh (2004) een actueel thema binnen de Nederlandse politiek. Onderzoeken van o.a. de NCTb (in Van der Woude, 2010, p. 310) hebben uitgewezen dat er in deze periode (2002 tot 2005) een grote angst voor een mogelijke terroristische aanslag heerste onder de Nederlandse bevolking. In 2005 was 52% van de ondervraagden bang voor een terroristische aanslag. Dit zorgde ervoor dat de bestrijding van terrorisme jarenlang een actueel thema bleef binnen de Nederlandse politiek.

De beleidsstroom

In de strijd tegen terrorisme is de Nederlandse regering een zogeheten brede benadering gaan hanteren (De Graaff, 2008, p. 125). Deze benadering houdt in dat er niet alleen aandacht wordt besteed aan het reageren op terroristische aanslagen zoals dat in het verleden dikwijls het geval was. De overheid wil terrorisme nu in een vroeger stadium tegen gaan. De nieuwe antiterrorismemaatregelen hebben als doel om radicaliseringprocessen zo vroeg mogelijk op te sporen. Door de oorzaken hiervan aan te pakken hoopt de overheid een terroristische aanslag te voorkomen.

De terroristische aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001 openden een zogenaamd *window of policy*. Alle drie de stromen kwamen door de aanslag bij elkaar. Hierop werd snel en adequaat gereageerd. Dit blijkt onder andere uit het Actieplan Terrorismebestrijding en Veiligheid dat vrij snel na 9/11 verscheen. Het snel en adequaat reageren was onder andere mogelijk door het brede draagvlak bij de gehele samenleving. Politici, burgers en de media waren van mening dat er

alles aan gedaan moest worden om dergelijke terroristische aanslagen in de toekomst te voorkomen (Van der Woude, 2010).

2.3 Veiligheidsbeleving

In het onderzoek staat de veiligheidsbeleving van burgers centraal. Het belangrijkste doel binnen dit onderzoek is inzicht verwerven in de veiligheidsbeleving van burgers met betrekking tot terrorisme heden ten dage en de invloed van de genomen antiterrorismemaatregelen op deze veiligheidsbeleving. Tot op heden is er zoals eerder bleek weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar dit onderwerp. Theorieën die zich specifiek richten op de invloed van terrorismebestrijding op de veiligheidsbeleving van burgers zijn er dan ook niet. Uit de literatuurstudie bleek wel veel onderzoek te zijn verricht naar factoren die van invloed zijn op de veiligheidsbeleving. Hierbij gaat het vooral om studies van criminologen en sociologen. In het kader van mijn onderzoek is het interessant om deze inzichten nader te bekijken. Enerzijds helpen deze inzichten bij het begrijpen van het fenomeen veiligheidsbeleving. Anderzijds ben ik van mening dat deze inzichten in de veiligheidsbeleving omtrent de alledaagse vormen van criminaliteit redelijk te projecteren zijn op de veiligheidsbeleving omtrent terrorisme. De veiligheidsbeleving omtrent terrorisme wordt net zo goed door bepaalde factoren beïnvloed als de veiligheidsbeleving omtrent andere vormen van criminaliteit. In de rest van deze paragraaf zullen verschillende theorieën en inzichten met betrekking tot de beïnvloeding van de veiligheidsbeleving van burgers uiteengezet worden. Een verkenning van het wetenschappelijke debat omtrent dit thema helpt bij het bepalen van de positie van deze thesis binnen dit debat.

2.4 Inzichten omtrent de beïnvloeding van de veiligheidsbeleving van burgers

Hoewel men vanaf de jaren zeventig onderzoek doet naar (on)veiligheidsgevoelens (Broers, in Mellema, 2009, p.9), ontbreekt een eenduidige definitie van dit begrip en worden er verschillende termen gebruikt in onderzoeken (Mellema, 2009, p. 9). Zo wordt in Engelstalige publicaties vaak de term 'fear of crime' gebruikt (Ferraro, in Mellema, 2009, p. 9). Letterlijk vertaald spreekt men over de angst om slachtoffer te worden van een misdaad. Volgens Vanderveen (2002, p. 32) duidt veiligheidsbeleving *'op de beleving van veiligheid van mensen in de ruimte waarin zij zich bewegen, zoals de eigen wijk, die aangetast kan worden door potentiële of directe dreiging van personen'*. In deze omschrijving wordt gesproken over een potentiële of directe dreiging van personen. Hoewel in het wetenschappelijke debat over veiligheidsbeleving vooral de relatie wordt gelegd met andere vormen van criminaliteit, is terrorisme naar mijn idee ook een vorm van criminaliteit die een potentiële of directe dreiging van personen kan vormen.

In het wetenschappelijke debat omtrent de beïnvloeding van veiligheidsbeleving bij burgers bestaan verschillende inzichten en theorieën. In veel onderzoeken wordt bij het verklaren van onveiligheidsgevoelens gebruik gemaakt van de inzichten van Chris Hale (1996). Hale maakt bij het verklaren van (on)veiligheidsgevoelens een onderscheid tussen vier verklaringsmodellen: het slachtoffermodel, het kwetsbaarheidsmodel, het omgevingsmodel en het sociaal-psychologisch model.

Binnen het slachtoffermodel wordt de veiligheidsbeleving verklaard aan de hand van slachtofferschap. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen directe vormen van slachtofferschap en

indirecte vormen van slachtofferschap. Bij indirecte vormen van slachtofferschap wordt verwezen naar ervaringen en verhalen van andere mensen of uit de media (Van den Herrewegen, 2011, p. 34).

Het kwetsbaarheidsmodel focust zich op de fysieke, sociaaleconomische en culturele kwetsbaarheid van bepaalde bevolkingsgroepen (Hale, 1996; Pleysier, 2009, in Van den Herrewegen, 2011, p. 38). Er wordt onderscheid gemaakt tussen individuen en groepen die omwille van fysieke kenmerken (geslacht etc.), sociaaleconomische status (inkomen etc.) en sociaal-culturele achtergrond (etniciteit etc.) meer kwetsbaar zijn voor onveilige ervaringen. Dit model domineerde in de beginjaren het onderzoek naar veiligheidsbeleving (Van den Herrewegen, 2011, p. 38).

In tegenstelling tot de twee eerdergenoemde modellen richt het omgevingsmodel richt zich niet op individuele ervaringen en/of kenmerken. Hale (1996) beargumenteert dat hiermee voorbij wordt gegaan aan het sociale karakter van onveiligheid en de beleving ervan. In dit model wordt de focus hier juist op gelegd en om de veiligheidsbeleving te begrijpen moet rekening gehouden worden met de directe en indirecte effecten van de omgeving (Hale, 1996; Pleysier, 2009, in Van den Herrewegen, 2011, p. 47). Hierbij is er naast de fysieke omgeving ook aandacht voor sociaalecologische aspecten.

Het laatste model is het onzekerheidsmodel. In dit model koppelt men de veiligheidsbeleving volledig los van criminele ervaringen. De veiligheidsbeleving wordt in dit geval beschouwd als een product van processen die leiden tot gevoelens van onzekerheid en onbehagen die zich vervolgens uit in een preoccupatie met veiligheid (Van den Herrewegen, 2011, p. 53).

Naar mijn mening valt de veiligheidsbeleving, zoals ik die wil meten in mijn onderzoek, niet te verklaren aan de hand van één enkel model. Het is meer een combinatie van modellen die relevant is voor mijn onderzoek. Binnen het onderzoek zullen verschillende aspecten van verschillende verklaringsmodellen aan bod komen. Zo wordt onder andere het slachtofferschap onderzocht. Daarnaast richt ik me bijvoorbeeld ook op het verschil in veiligheidsbeleving tussen bepaalde groepen. Hierbij focus ik me op de kenmerken geslacht, leeftijd en politieke voorkeur. In het vervolg van de thesis zal dan ook niet worden gesproken over modellen, maar over factoren die van invloed zijn op de veiligheidsbeleving.

Oppelaar en Wittebrood (2006, p. 34-42) vatten deze factoren samen in drie zogenaamde contexten. Ze maken hierbij een onderscheid tussen verklaringen gericht op kenmerken van de persoon zelf (individuele context), de directe omgeving (situatieve context) en de sociaal-culturele context waarin mensen leven (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 34).

Individuele context

Volgens Oppelaar en Wittebrood (2006, p. 35) zijn het vaak persoonlijke kenmerken die bepalen in welke mate individuen zich angstig voelen als gevolg van bepaalde signalen: de één zal zich in een bepaalde situatie wel angstig voelen en de ander niet.

De persoonlijkheid van een individu staat hierbij centraal. Het opwekken van angstgevoelens is een wordt gezien als karaktertrek. De geneigdheid om in bepaalde situaties angstig te reageren verschilt per persoon (Gabriel en Greve, in Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 35). Angstgevoelens kunnen dus

onderdeel uitmaken van de persoonlijkheid van een individu en hangen samen met de subjectieve inschatting van de eigen kwetsbaarheid (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 35).

Een andere belangrijke factor binnen deze context is de kwetsbaarheid. Volgens Oppelaar en Wittebrood (2006, p. 35) worden verschillen in angst in grote lijnen verklaard door verschillen in de inschatting van de kans slachtoffer te worden van een terroristische aanslag. Naarmate mensen hun kwetsbaarheid hoger inschatten zullen hun angstgevoelens sterker zijn (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 36).

Tot slot speelt slachtofferervaring een belangrijke rol bij de veiligheidsbeleving van mensen. Uit onderzoek blijkt dat mensen hun kans om slachtoffer te worden hoger inschatten naarmate zij al een keer eerder slachtoffer zijn geweest (Garfalo, in Van der Linden, 2012, p. 7). Naast een directe slachtofferervaring kan een indirecte slachtofferervaring eveneens van invloed zijn op het gevoel van veiligheid. De sociale nabijheid van het slachtoffer en de mate waarin men zich met het slachtoffer kan identificeren, bepalen de invloed die indirecte slachtofferervaringen op de angstgevoelens hebben (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 37).

Situationele context

Naast individuele kenmerken kunnen ook kenmerken in de directe omgeving (de situationele context) van invloed zijn op de veiligheidsbeleving van mensen (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 37). Een factor die binnen deze context een grote rol speelt is de inrichting van de publieke ruimte. Bepaalde plaatsen kunnen als gevaarlijk of een potentieel doelwit van een terroristische aanslag gezien worden. Verder kunnen er op plaatsen en/of in situaties signalen besloten liggen die duiden op de mogelijke aanwezigheid van kwaadwillende mensen (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 37).

Sociaal-culturele context

Behalve uit de directe omgeving komen ook uit een bredere sociale context signalen die gevoelens van angst mogelijk aanwakkeren (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 40). Een belangrijke rol is hierbij weggelegd voor de media. De massamedia hebben niet alleen directe invloed op onveiligheidsgevoelens, maar ook op de beeldvorming over bepaalde onderwerpen zoals terrorisme (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 40).

Leon Wecke (persoonlijke communicatie, 19 april 2013) stelt in zijn collegereeks "*Terrorisme beeld en werkelijkheid*" dat de overspannen media-aandacht een van de belangrijkste factoren is die de angst voor het terrorisme bevordert. Doordat terrorismegerelateerde onderwerpen veelvuldig in de media komen, worden we vaak met dit fenomeen geconfronteerd. Dat terrorisme zo vaak in de media komt heeft volgens Soriano (2008, p. 3-4) te maken met de hoge nieuwswaarde van dit onderwerp. De media hebben dagelijks veel onderwerpen die "news worthy" zijn. Omdat het onmogelijk is om overal over te berichten, wordt er door nieuwsredacties een selectie gemaakt. De onderwerpen die uiteindelijk in de media verschijnen zijn de meest dramatische, spectaculaire en emotionele onderwerpen (Soriano, 2008). Een onderwerp dat aan al deze eisen voldoet is het terrorisme. Daarbij komt dat in de strijd om kijkcijfers de (commerciële) omroepen een zo 'populair' mogelijke berichtgeving hanteren (Siel, 2012). Bij de reportage over een terroristische aanslag wordt alles zo

spectaculair mogelijk in beeld gebracht. Vaak krijgen de kijkers thuis achter de tv een nog schokkender beeld te zien dan mensen die ter plekke aanwezig zijn (Ganor, in Soriano, 2008, p. 4).

Deze overspannen media-aandacht speelt volgens Leon Wecke (persoonlijke communicatie, 19 april 2013) in op het doel van terroristen om angst in te boezemen onder de bevolking. Tegenwoordig houden terroristen bij het voorbereiden en het plegen van aanslagen dikwijls rekening met de media aandacht die de aanslag tot gevolg zal hebben (Farnen, Ross, Schmid, Weimann & Winn, in Surette, Hansen & Noble, 2009, p. 360). Deze vorm van terrorisme wordt *media oriented terrorism* genoemd. Hierbij zoeken terroristen met hun acties doelbewust de media op (Surette et al., 2009; Soriano, 2008, p. 6). Dit doen terroristen onder andere door aanslagen te plegen op prominente personen of een zo groot mogelijk aantal slachtoffers te maken. In Nederland heeft de moord op Theo van Gogh veel media-aandacht gekregen. Internationaal gezien zijn de aanslagen op 11 september 2001 in de Verenigde Staten een goed voorbeeld van deze vorm van terrorisme. In de eerste plaats door de vele slachtoffers die gemaakt zijn. Daarnaast waren ook de doelwitten een bewuste keuze van de terroristen. Met aanslagen op het World Trade Center en het Pentagon hebben ze gebouwen aangevallen die symbool staan voor het kapitalisme en de militaire superioriteit van de Verenigde Staten (Surette et al., 2009, p. 365). De keuze voor dergelijke doelwitten zorgt voor extra media-aandacht.

Binnen de sociaal-culturele context speelt ook de factor internationalisering een rol. Internationalisering komt onder andere tot uiting bij het terrorisme. Het internationale terrorisme bewerkstelligt mede door de groei van het aantal toegankelijke (internationale) informatiebronnen een wereldwijde perceptie van risico en dreiging (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 41). 9/11 geldt ook bij deze factor als duidelijk voorbeeld. Via verschillende media (o.a. tv en internet) waren mensen over de hele wereld live getuige van de aanslagen in de Verenigde Staten.

Om de veiligheidsbeleving van burgers te onderzoeken wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van enkele factoren. De invloed van deze factoren (o.a. kwetsbaarheid en slachtofferschap) op de veiligheidsbeleving omtrent terrorisme zal aan de hand van een enquête onderzocht worden. Uit de literatuur blijkt dat verschillende factoren een rol spelen bij de beïnvloeding van de veiligheidsbeleving. De vraag is in hoeverre de vier reeds genoemde antiterrorismemaatregelen het gevoel van veiligheid onder de bevolking beïnvloeden. De maatregelen kunnen als aparte factoren worden gezien, die wijzigingen in met name de situationele context met zich meebrengen. Denk hierbij aan meer camera's in openbare ruimten etc. De overheid hoopt met deze maatregelen in elk geval het veiligheidsgevoel een positieve stimulans te geven. Het antiterrorismebeleid van de overheid is namelijk gericht op de kans om een terroristische aanslag in Nederland zo klein mogelijk te maken en hiermee de angst voor een terroristische aanslagen zo veel mogelijk weg te nemen bij de bevolking (Rijksoverheid, 2011). De vraag is in hoeverre de vier antiterrorismemaatregelen daadwerkelijk van invloed zijn op deze angstgevoelens. Dit zal aan de hand van een enquête onderzocht worden. In het volgende hoofdstuk zal verder worden ingegaan op deze enquête.

Hoofdstuk 3 Methode

In het vorige hoofdstuk zijn enkele maatregelen beschreven die de overheid inzet in de strijd tegen terrorisme. Deze maatregelen tasten alle in zekere mate de vrijheid van burgers aan. Zoals eerder bleek stond het Nederlandse volk destijds welwillend tegenover deze maatregelen en waren veel burgers bereid iets van hun vrijheid op te offeren in de strijd tegen het terrorisme. In deze thesis wordt onderzocht hoe burgers vandaag de dag tegen deze maatregelen aankijken. Om hier een antwoord op te vinden wordt er gebruik gemaakt van een vragenlijst. Een vragenlijst is een geschikt instrument voor het meten van percepties en meningen van individuen (Korzilius, 2008, p. 65).

3.1 Dataverzameling

Bij het verzamelen van de data heb ik zoals gezegd gebruik gemaakt van een enquête (zie bijlage 1). Bij het opstellen van deze enquête heb ik me deels laten inspireren door een voorgaand onderzoek naar de beleving van terrorisme onder de Nederlandse bevolking. De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding doet vanaf 2005 jaarlijks onderzoek naar deze risicobeleving. Het onderzoek biedt inzicht in de beleving van terrorisme onder de Nederlandse bevolking in 2005. De vragen met betrekking tot de veiligheidsperceptie van mensen zijn relevant vergelijkingsmateriaal voor mijn onderzoek. Ik heb dan ook besloten om de vragen *“Hoe veilig voelt u zich momenteel..?”*, *“In hoeverre bent u bang voor een terroristische aanslag in Nederland?”* (Terrorismemonitor, 2010, p. 6, vraag 2 en 3) en *“Hoeveel vertrouwen heeft U in de overheid als beschermer van uw veiligheid tegen terroristische aanslagen?”* (Terrorismemonitor, 2010, p. 10, vraag 10) letterlijk over te nemen in mijn eigen enquête. Dit biedt de mogelijkheid om het verschil in de veiligheidsbeleving van burgers tijdens beide meetmomenten (2005 en 2013) in kaart te brengen.

Daarnaast wordt in de enquête voor dit onderzoek uitgebreid aandacht besteed aan de mening van respondenten over de specifieke antiterrorismemaatregelen die in het vorig hoofdstuk zijn behandeld. Hierbij is gekozen voor een combinatie tussen open en gesloten vragen. Door naast gesloten vragen ook open vragen in de enquête op te nemen, krijgen respondenten de mogelijkheid om duidelijk aan te geven wat ze van een bepaalde maatregel vinden. Hierdoor is de validiteit van het gegeven antwoord groter dan bij gesloten vragen (Vennix, 2006, p. 206).

Bij de verspreiding van de enquête heb ik gebruikgemaakt van twee varianten: schriftelijke enquêtes en webenquêtes. Een enquête via internet verspreiden heeft volgens Vennix (2006, p. 198) als voordeel dat de respondent de enquête in zijn eigen tempo in kan vullen, op een moment wanneer hem of haar dat het beste uitkomt. Daarnaast wordt er automatisch door de computer gecontroleerd of de respondent de enquête op de juiste manier invult. De respondent krijgt bijvoorbeeld een melding wanneer die per ongeluk een vraag over het hoofd heeft gezien. Tegenwoordig zijn er verschillende webapplicaties beschikbaar waarmee je online je eigen enquête kunt verspreiden. Dit kan heel eenvoudig via de sociale media. Bij de verspreiding van de vragenlijst voor deze thesis heb ik gebruik gemaakt van Facebook. Een nadeel van deze manier van enquêteren is de representativiteit van het onderzoek. De groep respondenten die ik via Facebook benaderde bestond vooral uit leeftijdsgenoten. Omdat ik eveneens benieuwd ben naar de veiligheidsbeleving van oudere generaties, ben ik ook schriftelijk gaan enquêteren. Om de representativiteit van de steekproef te verhogen heb ik er voor gekozen om bij de schriftelijke enquêtes een gestratificeerde aselecte

steekproef toe te passen (Korzilius, 2008, p. 80). Dit kan door bepaalde, belangrijk geachte deelpopulaties evenredig in de steekproef te vertegenwoordigen. In dit onderzoek wil ik de veiligheidsbeleving van verschillende groepen met elkaar vergelijken. Vandaar dat er gestratificeerd is naar geslacht en leeftijd. Zoals uit de bevolkingspiramide (CBS, 2013) blijkt, is de verhouding tussen mannen en vrouwen in vrijwel alle leeftijdscategorieën zo goed als gelijk. In de steekproef tracht ik ernaar om net zo veel mannelijke, als vrouwelijke respondenten te vinden de verschillende leeftijdscategorieën. De respondenten die de enquête via internet hadden ingevuld waren vrijwel allemaal tussen de 15 en 25 jaar. Bij de schriftelijke enquêtes heb ik me dan ook uitsluitend gericht op mannen en vrouwen van die ouder zijn dan 25 jaar.

Mijn onderzoek is een onderzoek onder de hele Nederlandse bevolking en vereist daardoor een grote steekproef. Bij een dergelijke populatieomvang is een steekproef van 384 respondenten nodig om een 95% betrouwbaarheidsinterval met een nauwkeurigheid van 5% te bereiken (Korzilius, 2008, p. 81-82, 126). In dit onderzoek heb ik mezelf vooraf wegens beperkte tijd en mogelijkheden een kleine 200 respondenten ten doel gesteld. Hierbij richtte ik op 100 enquêtes via internet en 100 schriftelijke enquêtes. Vanwege non-respons onder beide varianten is het uiteindelijke aantal respondenten iets lager uitgevallen. Via de webenquête zijn uiteindelijk 81 vragenlijsten correct ingevuld. Het aantal ingevulde enquêtes lag oorspronkelijk hoger, echter zijn verschillende respondenten afgehaakt bij de open vragen. Van de 100 schriftelijke enquêtes die ik heb verspreid, zijn uiteindelijk 94 enquêtes correct ingevuld en naar mij teruggestuurd. Uit onderzoek van Kalfs en Kool (in Jansen, Joostens en Kemper, 2004, p. 91) blijkt in Nederland een non-respons van dertig tot vijftig procent veelvuldig voor te komen. Op dat percentage afgaande ben ik tevreden met de kleine non-respons bij mijn onderzoek.

Hoofdstuk 4 Resultaten

In deze paragraaf zullen de meest relevante bevindingen uit het onderzoek gepresenteerd worden. Voor een compleet overzicht van alle onderzoeksresultaten kunt U bijlage 2, 3, 4, 5 en 6 raadplegen.

4.1 Algemene bevindingen

Allereerst hebben we algemene angst voor terrorisme onderzocht. In de periode 2002-2005 leefde deze angst heel sterk onder de bevolking (Van der Woude, 2010, p. 310). Uit onderzoek (Terrorismemonitor, 2010, p. 6) bleek dat in 2005 52% van de Nederlanders tamelijk tot zeer bang was voor een terroristische aanslag in Nederland. Deze angst is de laatste jaren een stuk minder geworden. Uit de resultaten van de enquête blijkt dat tegenwoordig nog maar 2,3% van de respondent bang is voor een terroristische aanslag in Nederland. Hierbij moet worden opgemerkt dat ik in mijn enquête een neutrale antwoordmogelijkheid heb toegevoegd, dit is bij de Terrorismemonitor niet het geval. Dit neemt niet weg dat de overgrote meerderheid van de ondervraagden (81,1 %) aangaf niet tot helemaal niet bang te zijn voor een terroristische aanslag in ons land. Op de vraag hoe groot respondenten de kans achten dat ze zelf slachtoffer van een terroristische aanslag zullen worden, gaf slechts 1,2% aan deze kans groot tot zeer groot te achten.

Vergeleken met 2005 is de angst voor een terroristische aanslag dus sterk is afgenomen. De vraag is in hoeverre het nieuwe antiterrorismebeleid een rol heeft gespeeld bij het wegnemen van deze onveiligheidsgevoelens. Hierover meer in de volgende paragraaf.

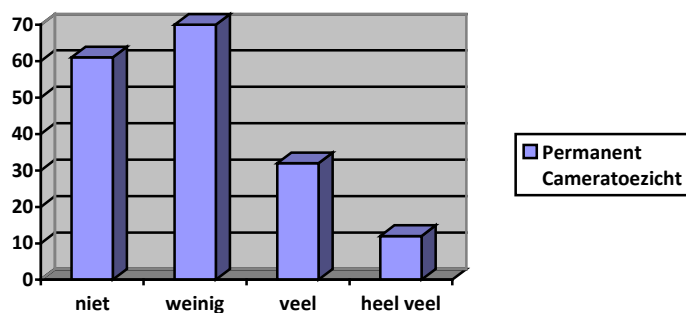
4.2 De Antiterrorismemaatregelen

Naast de algemene angst voor terrorisme staan in dit onderzoek de vier antiterrorismemaatregelen centraal. Om de invloed van deze maatregelen op de veiligheidsbeleving van burgers te onderzoeken, heb ik de respondenten hierover enkele stellingen voorgelegd. De stellingen hebben betrekking op het voorkomen van een mogelijke aanslag, het gevoel van veiligheid en de privacybehoefte.

Om de veiligheidsbeleving goed in kaart te brengen zullen de bevindingen voor elk van de drie stellingen en voor elke antiterrorismemaatregel apart besproken worden.

4.2.1 Stelling 1: In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens u bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Permanent cameratoezicht

Figuur 2 - Resultaten op de vraag: In welke mate draagt permanent cameratoezicht volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Bijna driekwart van de respondenten (74,9%) ziet weinig tot geen nut in permanent cameratoezicht als hulpmiddel bij het voorkomen van een terroristische aanslag (zie bijlage 2). Het meest voorkomende commentaar binnen deze groep is dat *“terroristen zich niet door camera’s laten afschrikken”*. Enkele respondenten verwijzen, om hun argument kracht bij te zetten, naar eerdere aanslagen (in Londen en meer recentelijk Boston) die niet voorkomen konden worden door het cameratoezicht op de plek van de aanslag.

Een ander veelgehoord commentaar is dat deze maatregel *“niet helpt bij het voorkomen van een aanslag, maar wel een handig hulpmiddel is bij het onderzoek en het opsporen van de daders na de aanslag”*. Ook hier wordt door enkele respondenten verwezen naar de aanslag in Boston, waar de daders op basis van camerabeelden herkend konden worden. Daarnaast geven veel respondenten aan dat terroristen zich onopvallend gedragen, waardoor het vrijwel onmogelijk is om potentiële terroristen op te sporen.

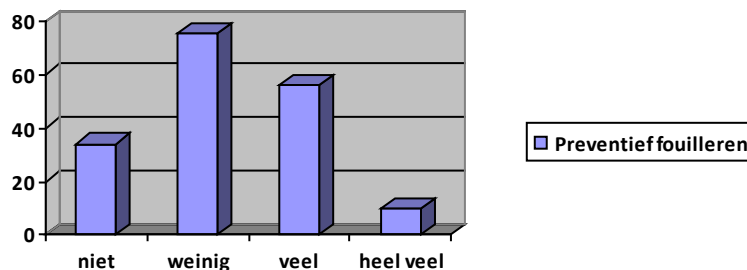
Een kwart van de respondenten vindt permanent cameratoezicht wel een goede maatregel om terroristische aanslagen te voorkomen. Zij geven aan dat door middel van permanent cameratoezicht *“verdachte personen in de gaten gehouden kunnen worden”*. Hieraan wordt door enkele respondenten toegevoegd dat men verdachte situaties tegen kan komen en er hierdoor in een vroeg

stadium ingegrepen kan worden. Volgens anderen maakt permanent cameratoezicht “*de weg naar het plegen van een aanslag moeilijker*”, omdat alle voorbereidingen die in het openbaar plaatsvinden op camera worden vastgelegd.

Op de vraag in hoeverre deze maatregel het gevoel van veiligheid vergroot gaf bijna een derde van de respondenten (31,4%) ‘niet’ als antwoord. Een iets groter percentage (32,6%) gaf aan dat hun veiligheidsgevoel maar ‘weinig’ werd veranderd door permanent cameratoezicht. 30,3% van de respondenten vindt dat cameratoezicht ‘veel’ bijdraagt aan hun veiligheidsgevoel. Slechts 5,7% van de respondenten voelt zich ‘heel veel’ veiliger door deze maatregel.

Het merendeel van de ondervraagden (58,9%) vindt dat hun privacybehoefte niet tot nauwelijks geschonden wordt door permanent cameratoezicht.

Preventief fouilleren

Figuur 3 - Resultaten op de vraag: In welke mate draagt preventief fouilleren volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Zoals U ziet wordt preventief fouilleren als een iets betere maatregel beoordeeld bij de voorkoming van een terroristische aanslag. Bijna tweederde (62,3%) van de ondervraagden ziet weinig tot geen nut in deze maatregel als preventief middel in de strijd tegen terrorisme. Ook bij deze maatregel is een veelvoorkomend commentaar dat “*terroristen zich niet laten afschrikken door preventief fouilleren*”. Daarnaast is deze maatregel volgens veel respondenten “*gemakkelijk te omzeilen*”. Hieraan wordt toegevoegd dat het onmogelijk is om iedereen te fouilleren. Anderen merken op dat zelfs wanneer iemand gefouilleerd wordt, dit vaak op een dusdanig slordige en snelle manier gebeurd dat verstopte voorwerpen lang niet altijd ontdekt zullen worden.

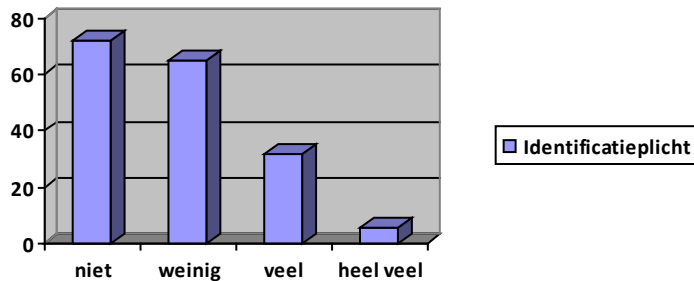
Een ander vaak voorkomend argument waarom deze maatregel weinig tot geen nut heeft bij het voorkomen van een aanslag, is dat “*terroristen niet met gevaarlijke voorwerpen (explosieven etc.) op zak rondlopen*”.

Ruim een derde (37,7%) van de respondenten ziet de effectiviteit van preventief fouilleren wel in. Zij geven aan dat deze maatregel “*de kans verkleint dat terroristen verboden voorwerpen met zich mee dragen*”. De maatregel wordt gezien als een “*extra obstakel voor terroristen*”. Daarnaast denken enkele respondenten dat preventief fouilleren terroristen afschrikt.

Preventief fouilleren versterkt het gevoel van veiligheid nauwelijks. Driekwart (74,9%) van de respondenten geeft aan dat deze maatregel hun veiligheidsgevoel niet of weinig versterkt.

Daarentegen wordt de privacy door deze maatregel ook nauwelijks geschonden. Ruim driekwart (76%) van de ondervraagden geeft aan dat hun privacy niet tot nauwelijks geschonden wordt door het preventief fouilleren.

Identificatieplicht

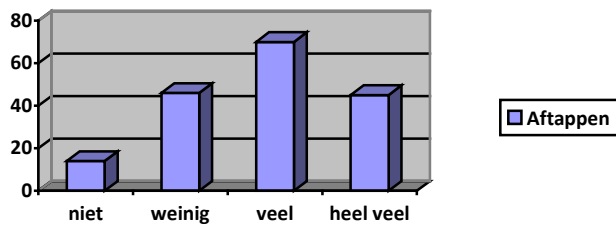
Figuur 4 - Resultaten op de vraag: In welke mate draagt de identificatieplicht volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Veel respondenten (78,3%) zijn van mening dat de identificatieplicht niet tot weinig bijdraagt aan het voorkomen van een terroristische aanslag. Hiervoor worden twee argumenten veelvuldig genoemd. Ten eerste zijn terroristen vaak *“onopvallende personen/doorsnee burgers zonder strafblad of iets dergelijks, deze mensen worden bij identificatie niet opgemerkt als terrorist”*. Als tweede geven zij aan dat er fraude kan worden gepleegd in de vorm van een *“vals identificatiebewijs”*. De identificatieplicht wordt volgens de respondenten niet gezien als preventieve maatregel ter voorkoming van terroristische aanslagen. Wel lichten enkele ondervraagden toe dat deze maatregel nuttig kan zijn bij het opsporen van terroristen.

Ruim één op de vijf respondenten ziet deze maatregel wel als nuttig instrument bij het voorkomen van aanslagen. Zij geven allen aan dat de identificatieplicht *“helpt bij het opsporen van terroristen”*. Als kanttkening geven veel ondervraagden aan dat de terrorist in kwestie wel als zodanig bij justitie bekend dient te zijn, anders heeft deze maatregel ook volgens hen weinig nut.

De identificatieplicht versterkt van alle vier de antiterrorismemaatregelen de veiligheidsgevoelens van de respondenten het minst. Het merendeel van de respondenten (61,1%) geeft aan dat hun veiligheidsgevoelens totaal niet worden versterkt door deze maatregel. De privacy wordt bij deze maatregel ook het minst van alle geschonden. Slechts 14,8% van de respondenten geeft aan te vinden dat de identificatieplicht hun privacybehoefte erg tot heel erg schendt.

Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer

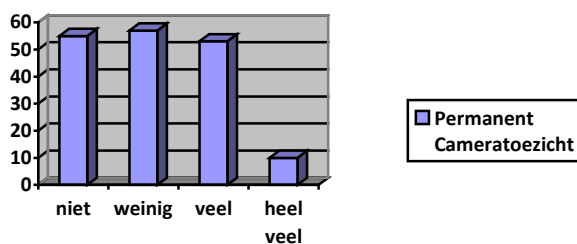
Figuur 5 - Resultaten op de vraag: In welke mate draagt het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Deze laatste maatregel wordt door de ondervraagden over algemeen als meest effectieve maatregel bij het voorkomen van terroristische aanslagen gezien. Dit is de enige maatregel die door de meerderheid van de ondervraagden (65,7%) als effectief instrument wordt gezien. De respondenten die deze maatregel als effectief zien geven allen als argument dat “terroristen via telefoon of computer met elkaar communiceren”. Wanneer deze berichten onderschept worden kan dat relevante informatie opleveren over een toekomstige aanslag. Hierdoor kan men in een vroeg stadium ingrijpen en zo een mogelijke aanslag voorkomen worden.

Toch geeft slechts een derde van de respondenten (34,2%) aan dat deze maatregel hun gevoel van veiligheid vergroot. Het aftappen van persoonlijke gegevens wordt daarnaast gezien als een erge schending van de privacy. Slechts 27,4% van de ondervraagden geeft aan dat hun privacy niet of nauwelijks door deze maatregel wordt geschonden. Een derde van alle respondenten (31,4%) geeft zelfs te kennen dat hun privacy ‘heel erg’ wordt geschonden door deze maatregel.

4.2.2 Stelling 2: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

Permanent cameratoezicht op straat

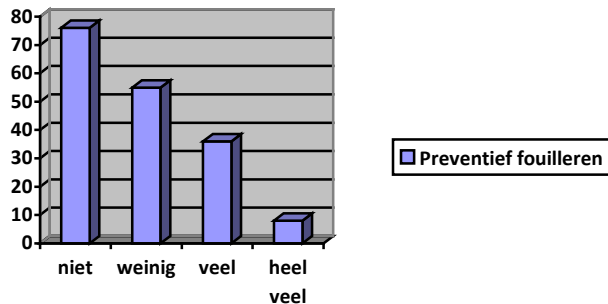

Figuur 6 - Resultaten op de vraag: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

De meerderheid van de respondenten (64%) geeft aan dat deze maatregel hun gevoel van veiligheid weinig tot niet versterkt. Een kleine groep (5,7%) voelt zich door permanent cameratoezicht op straat heel veel veiliger. Wanneer de antwoordcategorieën ‘veel’ en ‘heel veel’ samengevoegd worden tot het versterken van veiligheidsgevoelens, komt deze maatregel als meest bevorderend voor het

veiligheidsgevoel naar voren. 36% van de ondervraagden voelt zich door permanent cameratoezicht veel tot heel veel veiliger.

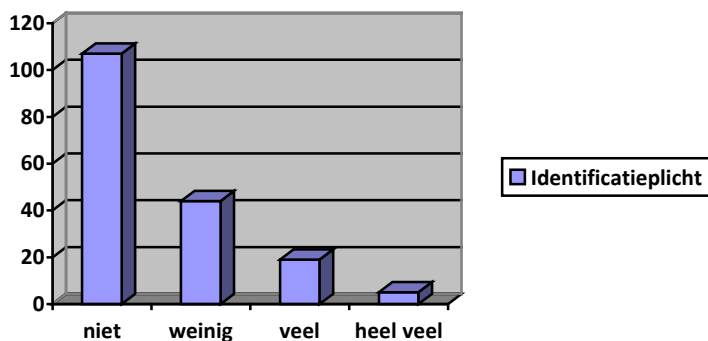
Preventief fouilleren

Figuur 7 - Resultaten op de vraag: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

Preventief fouilleren wordt door bijna driekwart van de respondenten (74,9%) als verwaarloosbare factor in de beïnvloeding van hun veiligheidsgevoel gezien. Hun veiligheidsgevoel wordt door deze maatregel niet tot weinig versterkt. Slechts 4,6 % van de ondervraagden geeft aan dat deze maatregel het veiligheidsgevoel in grote mate versterkt. Preventief fouilleren blijkt dus in mindere mate een positieve uitwerking op het veiligheidsgevoel van mensen te hebben dan permanent cameratoezicht op straat.

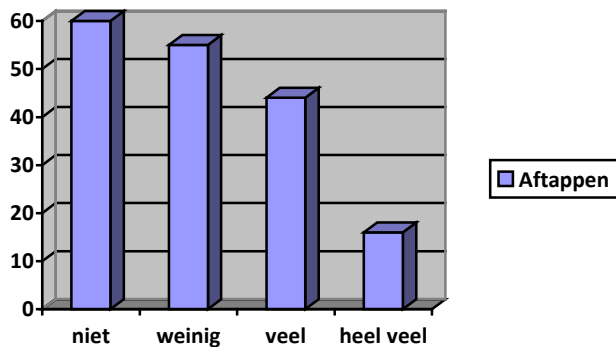
Identificatieplicht

Figuur 8 - Resultaten op de vraag: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

Van de vier maatregelen wordt de identificatieplicht als minst nuttige gezien bij het versterken van de veiligheidsbeleving. Een ruime meerderheid (61,1%) van de respondenten geeft aan dat deze maatregel geen effect heeft op hun gevoel van veiligheid. Slechts 13,8 % geeft aan dat ze zich veel tot heel veel veiliger voelen door deze maatregel.

Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer

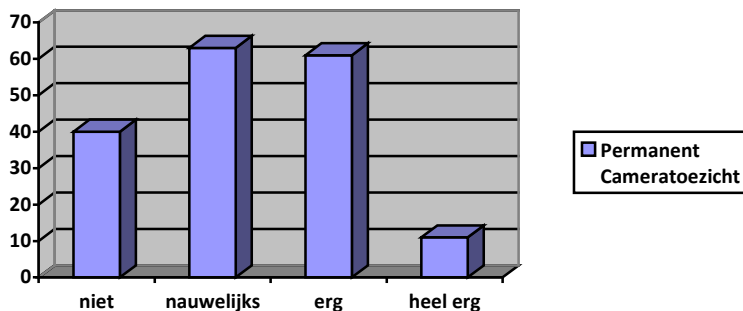

Figuur 9 - Resultaten op de vraag: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

Ook bij deze laatste maatregel geeft het merendeel van de respondenten (65,7%) aan dat hun gevoel van veiligheid weinig tot niet versterkt wordt door het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer. Aan de andere kant geeft 9,1% van de ondervraagden aan dat deze maatregel het gevoel van veiligheid heel veel versterkt.

4.2.3 Stelling 3: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

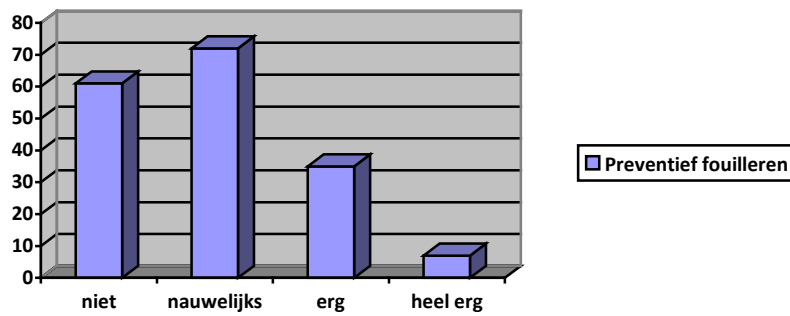
Permanent cameratoezicht op straat

Figuur 10 - Resultaten op de vraag: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

De meningen van de respondenten zijn verdeeld bij de stelling in hoeverre permanent cameratoezicht op straat de privacy aantast. 22,9% van de ondervraagden geeft aan dat hun privacybehoefte door deze maatregel niet wordt geschonden. Ruim een derde (36%) stelt dat hun privacybehoefte nauwelijks wordt aangetast. 34,9% vindt dat de privacybehoefte erg wordt aangetast door deze maatregel. Slechts een kleine groep (6,3%) geeft aan dat ze permanent cameratoezicht zien als heel erge schending van hun privacybehoefte.

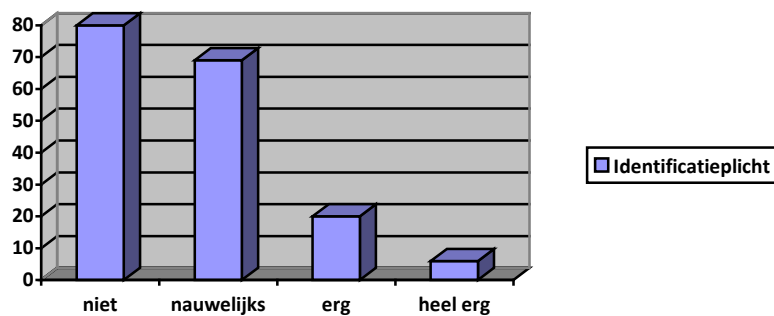
Preventief fouilleren

Figuur 11 - Resultaten op de vraag: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

Volgens ruim driekwart van de ondervraagden (76%) wordt hun privacybehoefte niet of nauwelijks geschonden door deze maatregel. Eén op de vijf respondenten geeft aan dat hun privacybehoefte erg wordt geschonden door de bevoegdheid van de politie om preventief te fouilleren. 4% ziet deze maatregel als een heel erge schending van de privacy.

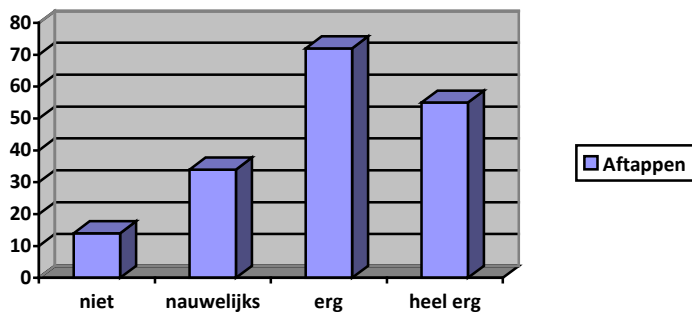
Identificatieplicht

Figuur 12 - Resultaten op de vraag: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

De identificatieplicht wordt van de vier antiterrorismemaatregelen gezien als de maatregel die de privacybehoefte het minst aantast. Bijna de helft van alle respondenten (45,7%) is van mening dat de privacybehoefte niet wordt geschonden door de identificatieplicht. Daarnaast geeft 39,4% aan dat deze maatregelen hun privacybehoefte nauwelijks aantast. Voor een kleine groep respondenten (14,8%) betekent deze maatregel een erge tot heel erge schending van de privacy.

Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer

Figuur 13 - Resultaten op de vraag: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

Het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer steekt met kop en schouders boven de andere maatregelen als het gaat om de schending van de privacy. Slechts 8% van de respondenten vindt deze maatregelen geen schending van de privacy. Het overgrote merendeel (72,5%) is van mening dat de privacy erg tot heel erg geschonden wordt door deze maatregel. 31,4% van alle respondenten geeft zelfs aan dat hun privacybehoefte heel erg geschonden worden door het aftappen en opslaan van deze gegevens.

4.3 Resultaten naar subgroep

Naast de veiligheidsbeleving van de totale onderzoekspopulatie, zijn er ook enkele subpopulaties onderzocht. Hierin is onderscheid gemaakt in de veiligheidsbeleving op basis van geslacht (bijlage 3), politieke voorkeur (bijlage 4) en leeftijd (bijlage 5). Hoewel de veiligheidsbeleving binnen deze doelgroepen op enkele aspecten afweek, bleken hier weinig significante verschillen in te ontdekken.

Het meest in het oog springende verschil was de afwijkende privacy behoefte tussen generaties. De jongste respondent die meegewerkt heeft aan dit onderzoek was 15 jaar oud. De oudste had een leeftijd van 78 jaar. Om de veiligheidsbeleving per leeftijd overzichtelijker te maken heb ik een onderverdeling gemaakt in drie groepen: *jongeren* (15-25 jaar), *volwassenen* (26-50 jaar) en *ouderen* (50-plussers).

Opvallend was dat ouderen consequent aangaven dat ze vonden dat de antiterrorismemaatregelen hun privacybehoefte ernstig schenden, terwijl dit bij jongeren niet of nauwelijks het geval was. De volwassenen zaten hier tussenin met hun meningen. Deze trend was ook terug te vinden in de stelling of men bereid was een deel van zijn of haar vrijheid op te geven in het kader van veiligheid. Bijna een derde van de jongeren (31%) bleek het met deze stelling eens te zijn. Van de volwassenen was 11% het eens met de stelling. Onder ouderen bleek helemaal niemand (0,0%) bereid om zijn vrijheid op te geven voor veiligheid. Door dit opvallende verschil heb ik onderzocht of de bereidheid om vrijheid op te geven voor veiligheid significant verschilt per generatie. Met behulp van een variantieanalyse kan getoetst worden of deze bereidheid per generatie van elkaar afwijkt (Te Grotenhuis en Matthijssen, 2009, p. 90).

ANOVA

Bereidheid vrijheid op te geven voor veiligheid

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	34,613	2	17,306	15,392	,000
Within Groups	193,387	172	1,124		
Total	228,000	174			

Uit de SPSS output blijkt uit de hoge F-waarde (15,392) als ook de waarde onder sig. (0,000), dat er een significant verschil tussen generaties bestaat in de bereidheid om vrijheid om te geven voor veiligheid. Om erachter te komen welke verschillen significant zijn wordt er een zogenaamde post-hoc toetsing uitgevoerd. Door een post-hoc toetsing uit te voeren wordt duidelijk hoe de verhoudingen tussen de generaties liggen (Te Grotenhuis en Matthijssen, 2009, p. 92).

Multiple Comparisons

Bereidheid vrijheid op te geven voor veiligheid

Bonferroni

(I) Generaties	(J) Generaties	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
jongeren	volwassenen	-,713 [*]	,182	,000	-1,15	-,27
	ouderen	-1,084 [*]	,216	,000	-1,61	-,56
volwassenen	jongeren	,713 [*]	,182	,000	,27	1,15
	ouderen	-,371	,230	,325	-,93	,18
ouderen	jongeren	1,084 [*]	,216	,000	,56	1,61
	volwassenen	,371	,230	,325	-,18	,93

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Deze toets wijst uit dat jongeren gemiddeld meer bereid zijn om hun vrijheid op te geven voor veiligheid dan de andere twee generaties. De verschillen tussen jongeren en volwassenen en jongeren en ouderen zijn beide significant. Hoewel uit de tabel eveneens blijkt dat volwassenen gemiddeld meer bereid zijn om hun vrijheid op te geven voor hun veiligheid dan ouderen, is dit verschil niet significant.

Hoofdstuk 5 Conclusie

Naar aanleiding van het onderzoek kan gesteld worden dat de situatie op veiligheidsgebied tussen de periode na 9/11 gevolgd door een reeks andere aanslagen (2002-2005) en nu (2013) totaal anders is. Waar terrorisme destijds onder de bevolking als grootste bedreiging van de veiligheid werd gezien, is deze angst tegenwoordig voor een groot deel verdwenen. Uit onderzoek van TNS NIPO in opdracht van de NCTb (Frerichs & Schildmeijer, 2005, p. 17) bleek dat in 2005 de bezorgdheid over een terroristische aanslag zeer groot was. Meer dan de helft van de Nederlanders (55%) achtte de kans op een terroristische aanslag destijds tamelijk tot zeer groot (Frerichs & Schildmeijer, 2005, p. 19). Uit de resultaten van de enquête gehouden in het kader van dit onderzoek, blijkt dat tegenwoordig nog maar 2,3% van de respondenten bang is voor een terroristische aanslag in Nederland. Dit is een aanzienlijk verschil. In het onderzoek is verder gekeken naar de invloed van de antiterrorismemaatregelen op deze verbetering van het veiligheidsgevoel omtrent een mogelijke terroristische aanslag. Hiermee wordt teruggekomen op de centrale vraag in dit onderzoek:

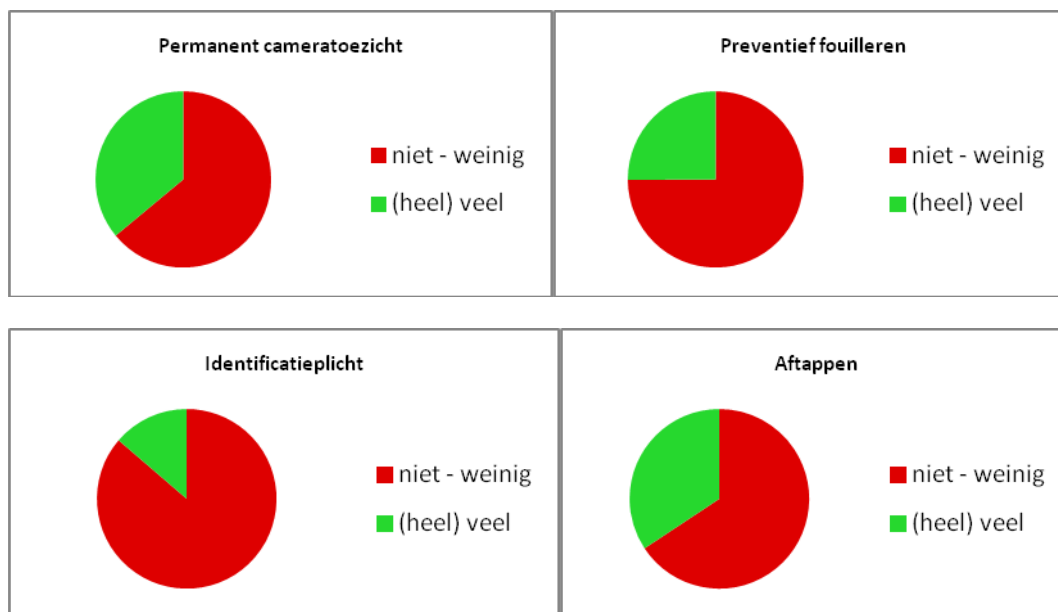
“In hoeverre heeft het nieuwe antiterrorismebeleid een bijdrage geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel m.b.t. een mogelijke terroristische aanslag in Nederland?”

Om deze vraag te beantwoorden zijn de respondenten enkele vragen m.b.t. vier concrete antiterrorismemaatregelen gesteld. Hieruit is gebleken dat deze maatregelen weinig invloed hebben gehad op het verbeterde veiligheidsgevoel van burgers.

Volgens de ondervraagden is alleen het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer een effectieve maatregel ter voorkoming van een mogelijke terroristische aanslag. Deze maatregel werd als enige door een meerderheid van de ondervraagden (65,7%) als effectief instrument in de strijd tegen terrorisme gezien. Als verklaring gaven ze aan dat terroristen via de telefoon of computer met elkaar communiceren. Wanneer deze berichten onderschept kunnen worden zal dit relevante informatie opleveren over een toekomstige aanslag. Hierdoor kan men in een vroeg stadium ingrijpen en zo een mogelijke aanslag voorkomen. Toch geeft slechts een derde van de respondenten (34,2%) aan dat deze maatregel hun gevoel van veiligheid vergroot.

Permanent cameratoezicht op straat scoort op dit gebied het beste. Uit de enquête komt naar voren dat 36% van de ondervraagden zich veel tot heel veel veiliger voelt door deze maatregel. Dit betekent alsnog dat het veiligheidsgevoel van bijna twee derde van de respondenten niet tot nauwelijks versterkt wordt door het cameratoezicht.

Het veiligheidsgevoel wordt het minst versterkt door de identificatieplicht. Slechts 13,7% van de ondervraagden geeft aan zich veel tot heel veel veiliger te voelen door deze maatregel. Voor meer dan de helft (61,1%) van de respondenten wordt door de identificatieplicht het veiligheidsgevoel helemaal niet versterkt. In onderstaande figuur zijn de bevindingen op de vraag in hoeverre de antiterrorismemaatregelen het gevoel van veiligheid versterken weergegeven in cirkeldiagrammen. De antwoordmogelijkheden zijn hierbij teruggebracht naar twee: een groene groep voor wie het veiligheidsgevoel wordt versterkt door de desbetreffende maatregel (veel, heel veel) en de rode groep waarvoor geldt dat de maatregel weinig tot geen invloed heeft op het gevoel van veiligheid (niet, weinig).

Figuur 14 - Cirkeldiagrammen die weergeven in welke mate van het veiligheidsgevoel wordt versterkt per antiterrorismemaatregel

Uit deze gegevens blijkt dat de antiterrorismemaatregelen over het algemeen een vrij geringe rol spelen bij de verklaring van (on)veiligheidsgevoelens. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat de terroristische dreiging minder aanwezig is en de kans op aanslagen tegenwoordig minder groot wordt geacht dan tijdens de invoering van deze maatregelen. In 2005 toen Nederland in de ban was van het terrorisme en de angst voor een terroristische aanslag zijn hoogste punt bereikte, zag de bevolking wel nut in verschillende antiterrorismemaatregelen. Uit onderzoek (RTL Nieuws, 2005) bleek dat destijds het gevoel van veiligheid sterk vergroot werd door het nemen van zichtbare maatregelen zoals meer camera's op straat. Tegenwoordig is de invloed van deze maatregelen op het gevoel van veiligheid een stuk kleiner. Permanent cameratoezicht en het aftappen van gegevens via telefoon-, email- en internet zorgen er bij ongeveer een derde van de respondenten voor dat het veiligheidsgevoel versterkt wordt door deze maatregelen. Preventief fouilleren versterkt het veiligheidsgevoel in iets mindere mate. Ongeveer een kwart van de respondenten voelt zich veiliger door deze maatregel. De identificatieplicht versterkt zoals gezegd het gevoel van veiligheid bij de respondenten het minst. Op basis van deze bevindingen blijkt dat bij het merendeel van de ondervraagden deze vier maatregelen weinig tot geen invloed hebben op het veiligheidsgevoel.

Tot slot is er gekeken naar de veiligheidsbeleving van verschillende subgroepen. Hierbij is onderscheid gemaakt in geslacht, leeftijd en politieke voorkeur. Eerder onderzoek toont aan dat kwetsbare groepen (vrouwen, ouderen etc.) zich over het algemeen sneller onveilig voelen in bepaalde situaties (Van den Herrewegen, 2011; Hale, 1996). Uit de resultaten van mijn onderzoek zijn geen significante verschillen in de veiligheidsbeleving van de subgroepen naar voren gekomen. Het enigste significante verschil is dat jongeren gemiddeld meer bereid zijn om hun vrijheid op te offeren voor veiligheid dan volwassenen en ouderen. Statistische toetsing heeft uitgewezen dat jongeren gemiddeld meer bereid zijn om hun vrijheid op te geven voor veiligheid dan de andere twee generaties (volwassenen en ouderen). De verschillen tussen jongeren en volwassenen en jongeren en ouderen zijn beide significant. Hoewel uit de tabel eveneens blijkt dat volwassenen gemiddeld meer

bereid zijn om hun vrijheid op te geven voor hun veiligheid dan ouderen, is dit verschil niet significant.

Terugkomend op de centrale vraag in hoeverre het nieuwe antiterrorismebeleid een bijdrage heeft geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel onder burgers, mag op basis van de enquête geconcludeerd worden dat deze bijdrage zeer beperkt is. De vier antiterrorismemaatregelen die in deze thesis onderzocht zijn, worden door de meerderheid van de ondervraagden alle vier niet of nauwelijks als een versterkende factor van het veiligheidsgevoel gezien. De reden voor het verbeterde veiligheidsgevoel van burgers omtrent het terrorisme ten opzichte van 2005 moet dan ook elders gezocht worden. Het lijkt er op dat andere factoren die naar voren kwamen in de literatuur de veiligheidsgevoelens sterker beïnvloeden dan de vier antiterrorismemaatregelen. Een factor die volgens verschillende onderzoeken de veiligheidsbeleving van mensen wel sterk beïnvloed is de media (Oppelaar en Wittebrood, 2006; Soriano, 2008; Surette et al., 2009). Ook de andere factoren die zijn behandeld in het theoretisch kader zoals de persoonlijkheid, kwetsbaarheid en slachtofferervaring spelen in grote mate een rol bij de veiligheidsbeleving van mensen.

5.1 Reflectie

Reflecterend op dit onderzoek moet ik een kanttekening plaatsen bij de representativiteit van de resultaten. Hoewel ik zoveel mogelijk representatief ben geweest in het enquêteren van de verschillende subpopulaties, bestaat het overgrote merendeel van de respondenten uit mannen en vrouwen die woonachtig zijn in een plattelandsgregio. Bij het verspreiden van de schriftelijke enquêtes heb ik me zelfs helemaal beperkt tot mijn eigen dorp (Thorn, in de regio Midden-Limburg). Dit heeft als nadeel dat ik geen beeld heb over de veiligheidsbeleving van mensen in stedelijke gebieden zoals de Randstad. Wellicht wijkt deze veiligheidsbeleving sterk af van de veiligheidsbeleving van mensen in Midden-Limburg. Wegens tijdsgebrek heb ik me helaas moeten beperken tot respondenten in deze regio, ook al geeft dit wellicht geen representatief beeld van de veiligheidsbeleving onder de totale Nederlandse bevolking.

Daarnaast zijn de doel- en vraagstelling in de loop van het proces veelvuldig aangepast. De uiteindelijke doel- en vraagstelling zijn in een vrij laat stadium tot stand gekomen. Wegens de beperkte tijd die er voor dit onderzoek beschikbaar is was de enquête toen al uitgevoerd. De uiteindelijke vraagstelling in dit onderzoek luidt: *In hoeverre heeft het nieuwe antiterrorismebeleid een bijdrage geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel m.b.t. een mogelijke terroristische aanslag in Nederland?*. Toen ik destijds de vragenlijst aan het construeren was, had ik deze vraagstelling nog niet zo ver aangescherpt. In de enquête had ik dan ook dieper op enkele punten in kunnen gaan, zoals de invloed van de antiterrorismemaatregelen op het veiligheidsgevoel. Op deze manier had ik een beter en uitgebreider beeld gekregen van de invloed van het nieuwe antiterrorismebeleid aan het veiligheidsgevoel.

Verder ben ik op basis van de literatuur er van uit gegaan, dat in het geval uiteindelijk blijkt dat antiterrorismebeleid een bijdrage heeft geleverd aan het verbeterde veiligheidsgevoel, dit een positieve bijdrage is geweest. Een van de doelen van de antiterrorismemaatregelen is immers het zoveel mogelijk wegnemen van de angst onder de bevolking voor een mogelijke terroristische aanslag (Rijksoverheid, 2011). Deze veronderstelling is ook terug te vinden in de vraagstelling die ik in

de enquête gehanteerd heb. Hierbij ben ik uitgegaan van een positieve beïnvloeding van de antiterrorismemaatregelen op het veiligheidsgevoel. Een voorbeeld hiervan is de volgende stelling: *In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?*. Door een dergelijke vraagstelling te hanteren ben ik voorbijgegaan aan het feit dat de antiterrorismemaatregelen wellicht een negatief effect hebben op de veiligheidsbeleving van mensen. Een neutralere vraagstelling was hier beter op zijn plaats geweest. Deze had waarschijnlijk betere en uitgebreidere bevindingen opgeleverd.

Tot slot wil ik benadrukken dat er de laatste jaren weinig sprake is geweest van een terroristische dreiging. Zoals ik al eerder in deze thesis heb aangehaald ligt de focus van de politiek, de media en de bevolking tegenwoordig niet meer bij de bestrijding van terrorisme, maar bij actuelere onderwerpen zoals de economische crisis, de EU en de onrust in Syrië. Dit heeft vooral te maken met het feit dat er al lange tijd geen ‘focusing event’ heeft plaatsgevonden op het gebied van veiligheid. De sporadische voorvallen van terroristische acties die er zijn geweest, zoals de recente aanslag tijdens de marathon in Boston, hebben nooit geleid tot dergelijke aandacht voor het probleem zoals in de periode na 9/11 het geval was. Vooral de aandacht van de media is een niet te onderschatten factor hierbij. De massamedia hebben niet alleen directe invloed op onveiligheidsgevoelens van burgers, maar ook op de beeldvorming over bepaalde onderwerpen zoals terrorisme (Oppelaar en Wittebrood, 2006, p. 40). In de periode na 9/11 was terrorisme dagelijks het onderwerp van gesprek in de media. Deze overspannen media-aandacht heeft de angstgevoelens van burgers destijds enorm versterkt (Leon Wecke, persoonlijke communicatie, 19 april 2013). Doordat mensen elke dag werden geconfronteerd met beelden van de aanslag bevorderden de media het gevoel van onveiligheid. Met name na de moord op Theo van Gogh heerste er angst onder de Nederlandse bevolking (Das, Bushman, Bezemer, Kerkhof & Vermeulen, 2009). Elke moslim was een potentiële terrorist. Deze aandacht voor het probleem is echter een relatief verschijnsel (Van der Woude, 2010; Kingdon 1995). In die zin is het logisch dat de aandacht voor veiligheid en terrorismebestrijding tegenwoordig ietwat weggeëbd is. Deze thesis is wat dat betreft een tijdsopname. De bevindingen van mijn onderzoek kunnen over een maand totaal anders zijn. Wanneer zich morgen een grote terroristische aanslag voordoet kan de aandacht voor dit thema van de een op de andere dag weer de kop opsteken.

5.2 Reflectie wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

In mijn onderzoek heb ik de houding van burgers ten aanzien van concrete antiterrorismemaatregelen en de mogelijke beperkingen van rechten en vrijheden die deze maatregelen met zich meebrengen onderzocht. Uit de literatuurstudie bleek dat onderzoeken over dit specifieke onderwerp schaars zijn (Van Wilsem & Van der Woude, 2011, p. 18). Voor het eerst is de houding van burgers ten aanzien van de vier concrete antiterrorismemaatregelen die in dit onderzoek ter sprake zijn gekomen onderzocht. De nadruk lag hierbij op de invloed die de maatregelen hebben op de veiligheidsbeleving van mensen. De uitwerking hiervan is door reeds genoemde oorzaken naar mijn mening vrij beperkt en kortzichtig. De aard en mate van de beïnvloeding had uitgebreider mogen zijn. In de paragraaf met aanbevelingen meer hierover. Toch heeft dit onderzoek nieuwe inzichten opgeleverd. Voor het eerst is de mening van de burgers omtrent concrete antiterrorismemaatregelen onderzocht. In maatschappelijk opzicht zijn de resultaten van dit onderzoek dan ook zeer interessant. Beleidsbepalers krijgen meer inzicht in de gevoelens van mensen m.b.t. concrete maatregelen die zij genomen hebben. Voor de overheid is dit

van belang omdat zij middels dergelijke onderzoeken feedback vanuit de bevolking krijgen. De overheid acht grote waarde aan een voortdurend debat over de proportionaliteit van de genomen antiterrorismemaatregelen (Rijksoverheid, 2011, p. 7). Onderzoeken als deze over concrete maatregelen leveren een bijdrage aan dit debat.

5.3 Aanbevelingen

Zoals gezegd is er vooralsnog weinig onderzoek gedaan naar de houding van burgers ten aanzien van concrete antiterrorismemaatregelen. Deze thesis kan worden gezien als aanzet tot verder onderzoek op dit gebied. Verder onderzoek kan bijvoorbeeld betrekking hebben op de aard en mate van de beïnvloeding van antiterrorismemaatregelen op de veiligheidsbeleving. Zoals in de reflectie is aangegeven kan dit onderwerp een stuk uitgebreider worden geanalyseerd.

In het kader van deze thesis is de veiligheidsbeleving van mensen omtrent specifieke antiterrorismemaatregelen onderzocht. Dit is een beschrijvend onderzoek. Wellicht is het voor volgende onderzoeken interessant om deze veiligheidsgevoelens van mensen te verklaren. Hierdoor kan worden ingespeeld op de behoefte van de burger en kunnen eventueel maatregelen worden aangepast.

Tot slot lijkt het me interessant om een soortgelijk onderzoek uit te voeren in stedelijke regio's zoals de Randstad. Een beperking van mijn onderzoek is dat de respondenten veelal in landelijke regio's woonachtig zijn. Wellicht levert een soortgelijk onderzoek in de Randstad totaal andere resultaten op. Mensen daar hebben wellicht andere opvattingen over veiligheid.

Literatuurlijst

Birkland, T. (1998). Focusing Events, Mobilization, and Agenda Setting [elektronische versie]. *Journal of Public Policy*, 18 (1), 53-74.

Birkmann, J., Burckle, P., Fernando, N., Garschagen, M., Jaeger, J., Kropp, J., Pelling, M. & Setiadi, N. (2008). *Extreme events and disasters: a window of opportunity for change? Analysis of organizational, institutional and political changes, formal and informal responses after mega-disasters*. Vinddatum 16 maart 2013, op <http://www.pik-potsdam.de/members/cjaeger/publications/2010-2000-1/extreme-events-and-disasters.pdf>.

Cameratoezicht tegen aanslagen. (2010). Vinddatum 14 april 2013 op, <http://www.privacyfirst.nl/aandachtsvelden/cameratoezicht/item/168-cameratoezicht-tegen-aanslagen.html>.

CBS. (2013). *Bevolkingspiramide: Leeftijdsopbouw Nederland 2013*. Vinddatum 5 mei 2013, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/cijfers/extra/piramide-fx.htm>.

Das, E., Bushman, B., Bezemer, M., Kerkhof, P. & Vermeulen, I. (2009). How terrorism news reports increase prejudice against outgroups: A terror management account. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(3), 453-459.

Dossier: Herdenking 9/11. (2011). *Veel veiligheidsmaatregelen Schiphol na 9/11*. Vinddatum 19 april 2013, op <http://www.nu.nl/herdenking-911/2609156/veel-veiligheidsmaatregelen-schiphol-911.html>.

Dwyer, J. & Flynn, K. (2005). *102 Minutes: the untold story of the flight to survive inside the Twin Towers*. Times Books: New York, NY.

De Graaf, B. (2010). *Theater van de angst. De strijd tegen terrorisme in Nederland, Duitsland, Italië en Amerika*. Amsterdam: Boom.

De Graaff, B. (2008). 'Hoe breed? Contraterrorisme- en radicaliseringbeleid onder de loep'. Vinddatum 1 mei 2013, op http://www.annefrank.org/ond_upload/Downloads/Contraterrorisme.pdf.

Fijnaut, C. (n.d.). *Politiek geweld en de politieke bestrijding daarvan in Nederland*. Vinddatum 3 september 2013, op <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=48461>.

Frerichs, R. & Schildmeijer, R. (2005). *Verkenkend onderzoek terrorisme: 1-meting*. TNS NIPO.

Hale, C. (1996). Fear of Crime: a review of the literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.

Hameeteman, D. (2011). *Een cultureel-historische duiding van het hedendaagse contra-terrorismebeleid in Nederland*. Vinddatum 3 september 2013, op <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0908-201301/Scriptie23-06-2011.pdf>.

Hoekman, J. & Monster, B. (2013). *Angst voor terrorisme onder Nederlanders is minder*. Vinddatum 13 mei 2013, op http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/angst_voor_terrorisme_onder_nederlanders_is_minder_1_733408.

Hoogerwerf, A. & Herweijer, M. (2008). *Overheidsbeleid: Een inleiding in de beleidswetenschap*. Kluwer: Alphen aan den Rijn.

Jansen, E., Joostens, T. & Kemper, D. (2004). *Enquêteeren: Het opstellen en gebruiken van vragenlijsten*. Wolters-Noordhoff: Groningen.

Kamphuis, A. (2012). *Privacy, tien jaar later...*. Vinddatum 28 maart 2013, op <http://sargasso.nl/privacy-10-jaar-later/>.

Keulemans, M. (2011). *Explosie van onderzoek naar veiligheid na 9/11*. Vinddatum 16 maart 2013, op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/2897880/2011/09/09/Explosie-van-onderzoek-naar-veiligheid-na-9-11.dhtml>.

Kingdon, J.W. (1995). *Agendas, alternatives, and public policies*. New York: Longman.

Korzilius, H. (2008). *De kern van survey-onderzoek*. Van Gorcum: Assen.

Longman, J. (2003). *Among the Heroes: United Flight 93 and the passengers and crew who fought back*. HarperCollins: New York.

Mellema, K. (2006). *Angstige Allochtonen. Een onderzoek naar onveiligheidsgevoelens van niet-westerse allochtonen in Nederland*. Vinddatum 1 augustus 2013, op http://essay.utwente.nl/60204/1/MA_thesis_K_Mellema.pdf.

Nationale bibliotheek van Nederland. (n.d.). *Dossier: 11 september 2001*. Vinddatum 27 februari 2013, op <http://www.kb.nl/dossiers/geschiedenis/11-september>.

Oppelaar, J. & Wittebrood, K. (2006). *Angstige burgers. De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Overheid verdient miljoenen met identificatieplicht. (2007). Vinddatum 17 februari 2013, op https://www.security.nl/artikel/17550/Overheid_verdient_miljoenen_met_identificatieplicht.html.

Rijksoverheid. (2011). *Antiterrorismemaatregelen in Nederland in het eerste decennium van de 21^e eeuw*. Publicatienummer 04126-6359. Ministerie van Veiligheid en Justitie: Den Haag.

Roor, J. (2009). *Vergelijkend onderzoek van het Terrorismebeleid in Nederland en België*. Vinddatum 20 mei 2013, op http://essay.utwente.nl/60224/1/MA_thesis_J_Roor.pdf.

RTL Nieuws. (2005). *Ontevredenheid over terreuraanpak*. Vinddatum 18 maart 2013, op http://www.rtl.nl/components/actueel/rtlnieuws/2005/10_oktober/29/binnenland/1029_1730_Terrurbestrijding_niet_afdoende.xml.

Schaap, K. (2011). *Hollanddoc: "De dag die de wereld veranderde: Het bange land*. Vinddatum 16 februari 2013, op <http://www.hollanddoc.nl/kijk-luister/documentaire/d/9-11-de-dag-die-de-wereld-veranderde-het-bange-land.html>.

Siel, D. (2012). *Een vergelijkende analyse van de berichtgeving over het Al-Qaeda terrorisme op 11 september 2001 en 11 september 2011 in drie Vlaamse kranten*. Vinddatum 1 augustus 2013, op http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/891/823/RUG01-001891823_2012_0001_AC.pdf.

Soriano, M. (2008). Terrorism and the Mass Media after Al Qaeda: A Change of Course? *Athena Intelligence Journal*, 3(1), 1-20.

Surette, R., Hansen, K. & Noble, G. (2009). Measuring media oriented terrorism. *Journal of Criminal Justice*, 37, 360-370.

Te Grotenhuis, M. & Matthijssen, A. (2009). *Basiscursus SPSS*. Van Gorcum: Assen.

Terrorismememomonitor 2010: Kwantitatief onderzoek naar de risicobeleving van terrorisme onder burgers. (2010). In opdracht van de Dienst Publiek en Communicatie, op aanvraag van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding.

The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. (2004). *The 9/11 Commission Report, final report of the National Commission on terrorist attacks upon the United States*. Vinddatum 1 maart 2013, op <http://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>.

Van de Straaij, D. (2011). *EenVandaag: "Wat heeft tien jaar terreurbestrijding opgeleverd?"*. Vinddatum 16 februari 2013, op http://www.eenvandaag.nl/buitenland/oorlog-tegen-terreur/38596/wat_heeft_tien_jaar_terreurbestrijding_opgeleverd_?autoplay=1.

Van den Dikkenberg, R. (2006). *Terrorisme, meer dan een ramp met daders?*. Vinddatum 6 augustus 2013, op http://www.infopuntveiligheid.nl/Infopuntdocumenten/Dikkenberg_8_terrorisme_meer_dan_ramp_met_daders_scriptie.doc.

Van den Dool, P. (2010). *Preventief fouilleren helpt niet bij bestrijden terreur*. Vinddatum 19 mei 2013, op <http://www.nrc.nl/nieuws/2010/10/28/preventief-fouilleren-helpt-niet-bij-bestrijden-terreur/>.

Van den Herik, H. & Schermer, B. (2006). *Elektronische surveillance, veiligheid en privacy*. In Huisman, W., Moerings, M. & Suurmond, G. (Eds.). *Veiligheid en recht. Nieuwe doelwitten, nieuwe strategieën* (p. 215-229). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Van den Herrewegen, E. (2011). *Constructies en bronnen van veiligheidsbeleving bij burgers: Naar een andere benadering van een relatief fenomeen*. Vinddatum 4 september 2013, op <https://biblio.ugent.be/input/download?func=downloadFile&recordId=3055470&fileId=3055471>.

Van der Linden, L. (2012). *Extra ogen en oren voor een veiliger gevoel. Een onderzoek naar het effect van de inzet van City Stewards op het veiligheidsgevoel van burgers en stakeholders in de gemeente*

- Barendrecht*. Vinddatum 1 augustus 2013, op http://www.citysteward.nl/upload/docs/Onderzoek_Erasmus_Citystewards_Barendrecht.pdf.
- Van der Woude, M. (2009). Over het verleden, het heden en de toekomst van strafrechtelijke terreurbestrijding in Nederland. *Proces*, 88 (1), 5-14.
- Van der Woude, M. (2010). *Wetgeving in een Veiligheidscultuur: Totstandkoming van antiterrorismewetgeving in Nederland gezien vanuit maatschappelijke en(rechts)politieke context*. Boom Juridische uitgevers: Den Haag.
- Van Kempen, P. & Van de Voort, J. (2010). *Nederlandse antiterrorismeregelgeving getoetst aan fundamentele rechten: een analyse met meer bijzonder aandacht voor het EVRM*. Vinddatum 1 augustus 2013, op http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/Working_Documents/2011/Dutch_Antiterrorism_Legislation.pdf.
- Van Wilsem, J. & Van der Woude, M. (2011). *Zijn Nederlandse burgers écht enthousiast over de nieuwe antiterrorismaatregelen? Een vergelijking van attitudes en willingnes to pay*. Vinddatum 8 april 2013, op <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/17897/Van%20Wilsem%20en%20Van%20der%20Woude%20-%20TVV2011.pdf?sequence=2>.
- Vanderveen, G. (2002). Beleving van veiligheid in de buurt: relaties tussen persoon, buurt en samenleving. *Tijdschrift voor Veiligheid & Veiligheidszorg*, 1 (1), 32-46.
- Vedder, A.H. (2006). Niets meer te verbergen en toch bang: 9/11 en de privacy van de doorsnee burger. *Filosofie & praktijk*, 27, 47-61.
- Volkskrant. (2012). *Amerikanen noemen 9/11 meest memorabele tv-moment*. Vinddatum 2 mei 2013, op http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/3285505/2012/07/12/Amerikanen-noemen-9-11-meest-memorabele-tv-moment.dhtml?utm_source=RSSReader&utm_medium=RSS.
- Wiering, M. (2008). *Shock waves and institutional change, chains of events and events of change: The role of shock events in policy change*. Radboud Universiteit Nijmegen.

Bijlage 1 – Enquête

Inleiding

Na een reeks terroristische aanslagen in binnen- en buitenland ('9/11', Madrid, de moord op Theo van Gogh en de bomaanslagen in Londen), is terrorisme een belangrijk politiek thema geworden. Om preventief op te treden tegen terrorisme is door de Nederlandse regering een reeks van maatregelen getroffen, zoals cameratoezicht op straat en de bevoegdheid van veiligheidsdiensten om telefoongesprekken af te luisteren. Voor mijn bachelorscriptie ben ik bezig met een onderzoek naar de effecten van deze antiterrorismemaatregelen op de veiligheidsbeleving van mensen. Hierbij maak ik tevens een onderverdeling op basis van geslacht, leeftijd en politieke voorkeur. Door deze onderverdeling wordt duidelijk of er tussen de verschillende doelgroepen een andere veiligheidsbeleving heerst. Met het invullen van deze vragenlijst zou U mij enorm helpen met het onderzoek. Het kost U ongeveer 5 minuten om deze enquête in te vullen. Uw reactie wordt volledig anoniem verwerkt.

Bij voorbaat dank!

Loek Freulich
Akkerwal 6, Thorn
0621596531
l.p.h.freulich@student.ru.nl

Achtergrondgegevens

Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

Hoe oud bent U? ... jaar

Politieke voorkeur

- VVD
- PvdA
- PVV
- SP
- CDA
- D66
- Christen Unie
- Groen Links
- SGP
- Partij voor de Dieren
- 50Plus
- Anders: ...

Risicobeleving terroristische dreiging

Hoe veilig voelt U zich momenteel... ?

	Heel veilig	Tamelijk veilig	Niet zo veilig	Helemaal niet veilig	N.v.t.
Thuis	☐	☐	☐	☐	☐
Op straat	☐	☐	☐	☐	☐
Werk / school	☐	☐	☐	☐	☐
Openbare ruimten (stations, winkelcentra etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Openbaar vervoer	☐	☐	☐	☐	☐
Evenementen	☐	☐	☐	☐	☐

In hoeverre bent U bang voor een terroristische aanslag in Nederland?

Zeer bang Helemaal niet bang

Hoe groot acht U de kans dat U zelf het slachtoffer van een terroristische aanslag wordt?

Zeer klein Zeer groot

Stellingen m.b.t. antiterrorismemaatregelen

In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

	niet	weinig	veel	heel veel
Permanent cameratoezicht op straat	☐	☐	☐	☐
Preventief fouilleren	☐	☐	☐	☐
Identificatieplicht	☐	☐	☐	☐
Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer	☐	☐	☐	☐

Waarom draagt permanent cameratoezicht volgens U wel, of juist niet, bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Waarom draagt preventief fouilleren volgens U wel, of juist niet, bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Waarom draagt de identificatieplicht volgens U wel, of juist niet, bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Waarom draagt het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer volgens U wel, of juist niet, bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

	niet	weinig	veel	heel veel
Permanent cameratoezicht op straat	☐	☐	☐	☐
Preventief fouilleren	☐	☐	☐	☐
Identificatieplicht	☐	☐	☐	☐
Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer	☐	☐	☐	☐

In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

	niet	nauwelijks	erg	heel erg
Permanent cameratoezicht op straat	☐	☐	☐	☐
Preventief fouilleren	☐	☐	☐	☐
Identificatieplicht	☐	☐	☐	☐
Aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer	☐	☐	☐	☐

Hoeveel vertrouwen heeft U in de overheid als beschermer van uw veiligheid tegen terroristische aanslagen?

Zeer veel vertrouwen Heel weinig vertrouwen

De overheid doet er alles aan om een terroristische aanslag in Nederland te voorkomen

Helemaal mee eens Helemaal niet mee eens

De overheid mag wat mij betreft nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen om een mogelijke aanslag te voorkomen

Helemaal mee eens Helemaal niet mee eens

Ik ben bereid een deel van mijn vrijheid op te geven in het kader van veiligheid

Helemaal mee eens Helemaal niet mee eens

Bijlage 2 - Resultaten

Deze bijlage toont de resultaten van de enquêtes. Een eerste stap in de analyse van deze resultaten is de beschrijving van de verkregen gegevens aan de hand van frequentieverdelingen. Onderstaande SPSS output geeft inzicht in de veiligheidsbeleving van de respondenten.

Vraag 1: Hoe veilig voelt U zich momenteel...?

Thuis

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid heel veilig	159	90,9	90,9	90,9
tamelijk veilig	15	8,6	8,6	99,4
helemaal niet veilig	1	,6	,6	100,0
Total	175	100,0	100,0	

Straat

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid heel veilig	61	34,9	34,9	34,9
tamelijk veilig	111	63,4	63,4	98,3
niet zo veilig	2	1,1	1,1	99,4
helemaal niet veilig	1	,6	,6	100,0
Total	175	100,0	100,0	

Werk

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid n.v.t.	5	2,9	2,9	2,9
heel veilig	108	61,7	61,7	64,6
tamelijk veilig	59	33,7	33,7	98,3
niet zo veilig	2	1,1	1,1	99,4
helemaal niet veilig	1	,6	,6	100,0
Total	175	100,0	100,0	

OpenbareRuimten

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	heel veilig	31	17,7	17,7	17,7
	tamelijk veilig	119	68,0	68,0	85,7
	niet zo veilig	24	13,7	13,7	99,4
	helemaal niet veilig	1	,6	,6	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

OpenbaarVervoer

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	n.v.t.	2	1,1	1,1	1,1
	heel veilig	40	22,9	22,9	24,0
	tamelijk veilig	110	62,9	62,9	86,9
	niet zo veilig	22	12,6	12,6	99,4
	helemaal niet veilig	1	,6	,6	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Evenementen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	n.v.t.	2	1,1	1,1	1,1
	heel veilig	35	20,0	20,0	21,1
	tamelijk veilig	110	62,9	62,9	84,0
	niet zo veilig	25	14,3	14,3	98,3
	helemaal niet veilig	3	1,7	1,7	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

De respondenten kregen nog twee vragen voorgelegd over de risicobeleving m.b.t. een terroristische dreiging:

Vraag 2: In hoeverre bent U bang voor een terroristische aanslag in Nederland?

Vraag 3: Hoe groot acht U de kans dat U zelf het slachtoffer van een terroristische aanslag wordt?

Terroristische aanslag in NL

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid zeer bang	1	,6	,6	,6
bang	3	1,7	1,7	2,3
neutraal	29	16,6	16,6	18,9
niet bang	83	47,4	47,4	66,3
helemaal niet bang	59	33,7	33,7	100,0
Total	175	100,0	100,0	

Zelf slachtoffer terroristische aanslag

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid zeer klein	112	64,0	64,0	64,0
klein	53	30,3	30,3	94,3
neutraal	8	4,6	4,6	98,9
groot	1	,6	,6	99,4
zeer groot	1	,6	,6	100,0
Total	175	100,0	100,0	

Hierna volgden stellingen m.b.t. de vier antiterrorismemaatregelen die behandeld zijn in het onderzoek.

Stelling 1: In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

Cameratoezicht

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid niet	61	34,9	34,9	34,9
weinig	70	40,0	40,0	74,9
veel	32	18,3	18,3	93,1
heel veel	12	6,9	6,9	100,0
Total	175	100,0	100,0	

Fouilleren

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	34	19,4	19,4	19,4
	weinig	75	42,9	42,9	62,3
	veel	56	32,0	32,0	94,3
	heel veel	10	5,7	5,7	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Identificatieplicht

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	72	41,1	41,1	41,1
	weinig	65	37,1	37,1	78,3
	veel	32	18,3	18,3	96,6
	heel veel	6	3,4	3,4	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Aftappen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	14	8,0	8,0	8,0
	weinig	46	26,3	26,3	34,3
	veel	70	40,0	40,0	74,3
	heel veel	45	25,7	25,7	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Bij deze stelling zijn in de enquête open vragen toegevoegd. Deze open vragen gaven de respondenten de mogelijkheid om toelichting te geven bij de stelling waarom een specifieke maatregel in hun ogen wel of geen bijdrage levert aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag. Deze meningen zijn verwerkt in bijlage 6.

Stelling 2: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

Cameratoezicht2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	55	31,4	31,4	31,4
	weinig	57	32,6	32,6	64,0
	veel	53	30,3	30,3	94,3
	heel veel	10	5,7	5,7	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Fouilleren2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	76	43,4	43,4	43,4
	weinig	55	31,4	31,4	74,9
	veel	36	20,6	20,6	95,4
	heel veel	8	4,6	4,6	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Identificatieplicht2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	107	61,1	61,1	61,1
	weinig	44	25,1	25,1	86,3
	veel	19	10,9	10,9	97,1
	heel veel	5	2,9	2,9	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Aftappen2

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	60	34,3	34,3	34,3
	weinig	55	31,4	31,4	65,7
	veel	44	25,1	25,1	90,9
	heel veel	16	9,1	9,1	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Stelling 3: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

Cameratoezicht3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	40	22,9	22,9	22,9
	nauwelijks	63	36,0	36,0	58,9
	erg	61	34,9	34,9	93,7
	heel erg	11	6,3	6,3	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Fouilleren3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	61	34,9	34,9	34,9
	nauwelijks	72	41,1	41,1	76,0
	erg	35	20,0	20,0	96,0
	heel erg	7	4,0	4,0	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Identificatieplicht3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	80	45,7	45,7	45,7
	nauwelijks	69	39,4	39,4	85,1
	erg	20	11,4	11,4	96,6
	heel erg	6	3,4	3,4	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Aftappen3

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	14	8,0	8,0	8,0
	nauwelijks	34	19,4	19,4	27,4
	erg	72	41,1	41,1	68,6
	heel erg	55	31,4	31,4	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Naast stellingen over enkele specifieke antiterrorismemaatregelen, zijn de respondenten enkele stellingen voorgelegd over de bestrijding van terrorisme zijn algemeen.

Stelling 4: Hoeveel vertrouwen heeft U in de overheid als beschermer van uw veiligheid tegen terroristische aanslagen?

Vertrouwen OV beschermer veiligheid

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	zeer veel vertrouwen	4	2,3	2,3	2,3
	veel vertrouwen	68	38,9	38,9	41,1
	neutraal	68	38,9	38,9	80,0
	weinig vertrouwen	33	18,9	18,9	98,9
	heel weinig vertrouwen	2	1,1	1,1	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Stelling 5: De overheid doet er alles aan om een terroristische aanslag in Nederland te voorkomen

OV doet er alles aan een aanslag te voorkomen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	helemaal mee eens	25	14,3	14,3	14,3
	mee eens	79	45,1	45,1	59,4
	neutraal	58	33,1	33,1	92,6
	niet mee eens	11	6,3	6,3	98,9
	helemaal niet mee eens	2	1,1	1,1	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Stelling 6: De overheid mag wat mij betreft nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen om een mogelijke aanslag te voorkomen

OV mag nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	helemaal mee eens	18	10,3	10,3	10,3
	mee eens	64	36,6	36,6	46,9
	neutraal	47	26,9	26,9	73,7
	niet mee eens	32	18,3	18,3	92,0
	helemaal niet mee eens	14	8,0	8,0	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Stelling 7: Ik ben bereid een deel van mijn vrijheid op te geven in het kader van veiligheid

Bereidheid vrijheid op te geven voor veiligheid

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	helemaal mee eens	3	1,7	1,7	1,7
	mee eens	29	16,6	16,6	18,3
	neutraal	30	17,1	17,1	35,4
	niet mee eens	51	29,1	29,1	64,6
	helemaal niet mee eens	62	35,4	35,4	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Bijlage 3 – Resultaten naar geslacht

Het hoofddoel van het onderzoek bestond uit het analyseren van de veiligheidsbeleving van de Nederlandse burger. Daarnaast wilde ik onderzoeken of de veiligheidsbeleving van verschillende doelgroepen overeen komt of dat hier significante verschillen in te ontdekken zijn. Daarom wordt in deze bijlage de veiligheidsbeleving per geslacht uiteengezet. Dit zal eveneens gebeuren naar politieke voorkeur (bijlage 4) en leeftijd (bijlage 5).

		Geslacht			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Man	87	49,7	49,7	49,7
	Vrouw	88	50,3	50,3	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Bovenstaande tabel geeft het aantal mannelijke en vrouwelijke respondenten weer. In totaal hebben 175 respondenten meegewerkt aan dit onderzoek. De verhouding tussen mannen en vrouwen in dit onderzoek is gelijk verdeeld (87 mannelijke respondenten en 88 vrouwelijke respondenten). Deze verhouding is representatief voor de verhouding tussen mannen en vrouwen in de totale populatie, de Nederlandse bevolking (CBS, 2013). Aan de hand van kruistabellen wordt de veiligheidsbeleving van mannen en vrouwen met elkaar vergeleken.

Vraag 1: Hoe veilig voelt U zich momenteel...?

		Thuis			Total
		heel veilig	tamelijk veilig	helemaal niet veilig	
Geslacht	Man	81	5	1	87
	Vrouw	78	10	0	88
Total		159	15	1	175

		Werk					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Geslacht	Man	4	60	22	0	1	87
	Vrouw	1	48	37	2	0	88
Total		5	108	59	2	1	175

		Straat				Total
		heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Geslacht	Man	37	47	2	1	87
	Vrouw	24	64	0	0	88
Total		61	111	2	1	175

		OpenbareRuimten				Total
		heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Geslacht	Man	20	57	9	1	87
	Vrouw	11	62	15	0	88
Total		31	119	24	1	175

		OpenbaarVervoer					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Geslacht	Man	1	24	52	9	1	87
	Vrouw	1	16	58	13	0	88
Total		2	40	110	22	1	175

		Evenementen					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Geslacht	Man	0	22	53	10	2	87
	Vrouw	2	13	57	15	1	88
Total		2	35	110	25	3	175

Vraag 2: In hoeverre bent U bang voor een terroristische aanslag in Nederland?

		Terroristische aanslag in NL					Total
		zeer bang	bang	neutraal	niet bang	helemaal niet bang	
Geslacht	Man	1	3	11	39	33	87
	Vrouw	0	0	18	44	26	88
Total		1	3	29	83	59	175

Vraag 3: Hoe groot acht U de kans dat U zelf het slachtoffer van een terroristische aanslag wordt?

		Zelf slachtoffer terroristische aanslag					Total
		zeer klein	klein	neutraal	groot	zeer groot	
Geslacht	Man	59	23	4	0	1	87
	Vrouw	53	30	4	1	0	88
Total		112	53	8	1	1	175

Stelling 1: In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

		Cameratoezicht				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	34	33	13	7	87
	Vrouw	27	37	19	5	88
Total		61	70	32	12	175

		Fouilleren				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	17	41	23	6	87
	Vrouw	17	34	33	4	88
Total		34	75	56	10	175

		Identificatieplicht				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	36	34	12	5	87
	Vrouw	36	31	20	1	88
Total		72	65	32	6	175

		Aftappen				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	12	21	34	20	87
	Vrouw	2	25	36	25	88
Total		14	46	70	45	175

Stelling 2: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

		Cameratoezicht2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	36	26	19	6	87
	Vrouw	19	31	34	4	88
Total		55	57	53	10	175

		Fouilleren2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	39	27	17	4	87
	Vrouw	37	28	19	4	88
Total		76	55	36	8	175

		Identificatieplicht2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	50	27	7	3	87
	Vrouw	57	17	12	2	88
Total		107	44	19	5	175

		Aftappen2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Geslacht	Man	36	23	22	6	87
	Vrouw	24	32	22	10	88
Total		60	55	44	16	175

Stelling 3: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

		Cameratoezicht3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Geslacht	Man	20	27	31	9	87
	Vrouw	20	36	30	2	88
Total		40	63	61	11	175

		Fouilleren3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Geslacht	Man	29	37	17	4	87
	Vrouw	32	35	18	3	88
Total		61	72	35	7	175

		Identificatieplicht3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Geslacht	Man	40	30	12	5	87
	Vrouw	40	39	8	1	88
Total		80	69	20	6	175

		Aftappen3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Geslacht	Man	6	19	26	36	87
	Vrouw	8	15	46	19	88
Total		14	34	72	55	175

Stelling 4: Hoeveel vertrouwen heeft U in de overheid als beschermer van uw veiligheid tegen terroristische aanslagen?

		Vertrouwen OV beschermer veiligheid					Total
		zeer veel vertrouwen	veel vertrouwen	neutraal	weinig vertrouwen	heel weinig vertrouwen	
Geslacht	Man	2	34	32	17	2	87
	Vrouw	2	34	36	16	0	88
Total		4	68	68	33	2	175

Stelling 5: De overheid doet er alles aan om een terroristische aanslag in Nederland te voorkomen

		OV doet er alles aan een aanslag te voorkomen					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Geslacht	Man	11	42	29	4	1	87
	Vrouw	14	37	29	7	1	88
Total		25	79	58	11	2	175

Stelling 6: De overheid doet er alles aan om een terroristische aanslag in Nederland te voorkomen

		OV mag nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Geslacht	Man	11	26	24	15	11	87
	Vrouw	7	38	23	17	3	88
Total		18	64	47	32	14	175

Stelling 7: Ik ben bereid een deel van mijn vrijheid op te geven in het kader van veiligheid

		Bereidheid vrijheid op te geven voor veiligheid					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Geslacht	Man	2	14	15	23	33	87
	Vrouw	1	15	15	28	29	88
Total		3	29	30	51	62	175

Bijlage 4 – Resultaten naar politieke voorkeur

Algemene informatie politieke voorkeur respondenten

		Politiek									Total
		VVD	PvdA	PVV	SP	CDA	D66	Groen Links	Partij voor de Dieren	Anders	
Geslacht	Man	33	9	18	3	4	12	4	1	3	87
	Vrouw	21	16	5	12	7	13	6	2	6	88
Total		54	25	23	15	11	25	10	3	9	175

Vraag 1: Hoe veilig voelt U zich momenteel...?

		Thuis			Total
		heel veilig	tamelijk veilig	helemaal niet veilig	
Politiek	VVD	49	4	1	54
	PvdA	23	2	0	25
	PVV	22	1	0	23
	SP	13	2	0	15
	CDA	11	0	0	11
	D66	20	5	0	25
	Groen Links	10	0	0	10
	Partij voor de Dieren	3	0	0	3
	Anders	8	1	0	9
Total		159	15	1	175

		Straat				Total
		heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Politiek	VVD	22	31	0	1	54
	PvdA	6	18	1	0	25
	PVV	12	11	0	0	23
	SP	7	8	0	0	15
	CDA	3	8	0	0	11
	D66	6	19	0	0	25
	Groen Links	2	8	0	0	10
	Partij voor de Dieren	1	2	0	0	3
	Anders	2	6	1	0	9
Total		61	111	2	1	175

		Werk				Total	
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig		helemaal niet veilig
Politiek	VVD	2	33	18	0	1	54
	PvdA	1	14	9	1	0	25
	PVV	1	14	7	1	0	23
	SP	0	10	5	0	0	15
	CDA	0	4	7	0	0	11
	D66	0	19	6	0	0	25
	Groen Links	1	7	2	0	0	10
	Partij voor de Dieren	0	1	2	0	0	3
	Anders	0	6	3	0	0	9
Total		5	108	59	2	1	175

		OpenbareRuimten				Total
		heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Politiek	VVD	6	40	7	1	54
	PvdA	2	20	3	0	25
	PVV	9	10	4	0	23
	SP	3	11	1	0	15
	CDA	2	6	3	0	11
	D66	6	17	2	0	25
	Groen Links	1	8	1	0	10

Partij voor de Dieren	1	1	1	0	3
Anders	1	6	2	0	9
Total	31	119	24	1	175

		OpenbaarVervoer					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Politiek	VVD	2	11	33	7	1	54
	PvdA	0	4	18	3	0	25
	PVV	0	9	12	2	0	23
	SP	0	4	10	1	0	15
	CDA	0	2	6	3	0	11
	D66	0	5	18	2	0	25
	Groen Links	0	2	8	0	0	10
	Partij voor de Dieren	0	1	1	1	0	3
	Anders	0	2	4	3	0	9
Total		2	40	110	22	1	175

		Evenementen					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Politiek	VVD	2	8	35	8	1	54
	PvdA	0	3	21	0	1	25
	PVV	0	10	10	3	0	23
	SP	0	4	9	2	0	15
	CDA	0	3	4	4	0	11
	D66	0	2	19	4	0	25
	Groen Links	0	3	6	1	0	10
	Partij voor de Dieren	0	0	2	1	0	3
	Anders	0	2	4	2	1	9
Total		2	35	110	25	3	175

Vraag 2: In hoeverre bent U bang voor een terroristische aanslag in Nederland?

		Terroristische aanslag in NL					Total
		zeer bang	bang	neutraal	niet bang	helemaal niet bang	
Politiek	VVD	1	0	10	27	16	54
	PvdA	0	0	4	12	9	25
	PVV	0	1	4	9	9	23
	SP	0	0	2	9	4	15
	CDA	0	1	3	5	2	11
	D66	0	1	3	9	12	25
	Groen Links	0	0	1	5	4	10
	Partij voor de Dieren	0	0	1	0	2	3
	Anders	0	0	1	7	1	9
Total		1	3	29	83	59	175

Vraag 3: Hoe groot acht U de kans dat U zelf het slachtoffer van een terroristische aanslag wordt?

		Zelf slachtoffer terroristische aanslag					Total
		zeer klein	klein	neutraal	groot	zeer groot	
Politiek	VVD	31	18	3	1	1	54
	PvdA	17	8	0	0	0	25
	PVV	17	4	2	0	0	23
	SP	11	4	0	0	0	15
	CDA	6	5	0	0	0	11
	D66	17	6	2	0	0	25
	Groen Links	7	2	1	0	0	10
	Partij voor de Dieren	3	0	0	0	0	3
	Anders	3	6	0	0	0	9
Total		112	53	8	1	1	175

Stelling 1: In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

		Cameratoezicht				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	22	23	5	4	54
	PvdA	4	16	5	0	25
	PVV	11	5	4	3	23
	SP	5	6	3	1	15
	CDA	1	6	4	0	11
	D66	13	6	3	3	25
	Groen Links	3	3	4	0	10
	Partij voor de Dieren	1	2	0	0	3
	Anders	1	3	4	1	9
Total		61	70	32	12	175

		Fouilleren				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	10	18	21	5	54
	PvdA	3	13	8	1	25
	PVV	7	12	2	2	23
	SP	4	5	6	0	15
	CDA	0	7	4	0	11
	D66	5	12	6	2	25
	Groen Links	3	3	4	0	10
	Partij voor de Dieren	1	1	1	0	3
	Anders	1	4	4	0	9
Total		34	75	56	10	175

		Identificatieplicht				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	14	22	16	2	54
	PvdA	11	9	3	2	25
	PVV	14	6	2	1	23
	SP	4	8	3	0	15
	CDA	4	4	3	0	11
	D66	13	11	1	0	25
	Groen Links	7	2	1	0	10

Partij voor de Dieren	1	2	0	0	3
Anders	4	1	3	1	9
Total	72	65	32	6	175

		Aftappen				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	3	11	26	14	54
	PvdA	0	6	12	7	25
	PVV	5	8	5	5	23
	SP	1	4	7	3	15
	CDA	1	2	4	4	11
	D66	2	8	9	6	25
	Groen Links	1	4	1	4	10
	Partij voor de Dieren	1	2	0	0	3
	Anders	0	1	6	2	9
Total		14	46	70	45	175

Stelling 2: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

		Cameratoezicht2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	16	21	15	2	54
	PvdA	7	4	14	0	25
	PVV	9	8	4	2	23
	SP	3	9	2	1	15
	CDA	3	1	6	1	11
	D66	11	7	4	3	25
	Groen Links	4	2	4	0	10
	Partij voor de Dieren	1	2	0	0	3
	Anders	1	3	4	1	9
Total		55	57	53	10	175

		Fouilleren2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	17	19	15	3	54
	PvdA	12	9	4	0	25

	PVV	14	7	1	1	23
	SP	4	6	3	2	15
	CDA	5	4	2	0	11
	D66	11	5	7	2	25
	Groen Links	7	2	1	0	10
	Partij voor de Dieren	3	0	0	0	3
	Anders	3	3	3	0	9
	Total	76	55	36	8	175

		Identificatieplicht2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	25	17	10	2	54
	PvdA	16	6	2	1	25
	PVV	17	5	0	1	23
	SP	10	1	4	0	15
	CDA	7	3	1	0	11
	D66	16	8	1	0	25
	Groen Links	9	1	0	0	10
	Partij voor de Dieren	3	0	0	0	3
	Anders	4	3	1	1	9
	Total	107	44	19	5	175

		Aftappen2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Politiek	VVD	13	20	16	5	54
	PvdA	5	9	10	1	25
	PVV	11	6	4	2	23
	SP	6	4	1	4	15
	CDA	5	4	2	0	11
	D66	12	5	5	3	25
	Groen Links	4	4	2	0	10
	Partij voor de Dieren	3	0	0	0	3
	Anders	1	3	4	1	9
	Total	60	55	44	16	175

Stelling 3: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

		Cameratoezicht3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Politiek	VVD	11	20	19	4	54
	PvdA	6	7	11	1	25
	PVV	6	5	10	2	23
	SP	4	9	2	0	15
	CDA	2	4	5	0	11
	D66	7	11	7	0	25
	Groen Links	0	3	5	2	10
	Partij voor de Dieren	1	0	1	1	3
	Anders	3	4	1	1	9
Total		40	63	61	11	175

		Fouilleren3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Politiek	VVD	21	23	9	1	54
	PvdA	7	11	6	1	25
	PVV	10	8	3	2	23
	SP	4	8	3	0	15
	CDA	0	6	5	0	11
	D66	12	7	4	2	25
	Groen Links	3	3	3	1	10
	Partij voor de Dieren	1	2	0	0	3
	Anders	3	4	2	0	9
Total		61	72	35	7	175

		Identificatieplicht3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Politiek	VVD	23	28	2	1	54
	PvdA	10	12	3	0	25
	PVV	14	4	4	1	23
	SP	5	7	3	0	15
	CDA	1	6	3	1	11
	D66	19	4	2	0	25
	Groen Links	2	4	3	1	10
	Partij voor de Dieren	1	1	0	1	3

Anders	5	3	0	1	9
Total	80	69	20	6	175

		Aftappen3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Politiek	VVD	5	10	22	17	54
	PvdA	2	3	13	7	25
	PVV	3	7	5	8	23
	SP	0	1	9	5	15
	CDA	0	1	9	1	11
	D66	3	6	7	9	25
	Groen Links	0	2	3	5	10
	Partij voor de Dieren	0	0	1	2	3
	Anders	1	4	3	1	9
Total		14	34	72	55	175

Stelling 4: Hoeveel vertrouwen heeft U in de overheid als beschermer van uw veiligheid tegen terroristische aanslagen?

		Vertrouwen OV beschermer veiligheid					Total
		zeer veel vertrouwen	veel vertrouwen	neutraal	weinig vertrouwen	heel weinig vertrouwen	
Politiek	VVD	2	22	20	8	2	54
	PvdA	1	10	10	4	0	25
	PVV	0	6	12	5	0	23
	SP	0	4	5	6	0	15
	CDA	0	5	5	1	0	11
	D66	0	12	11	2	0	25
	Groen Links	0	3	2	5	0	10
	Partij voor de Dieren	0	1	2	0	0	3
	Anders	1	5	1	2	0	9
Total		4	68	68	33	2	175

Stelling 5: De overheid doet er alles aan om een terroristische aanslag in Nederland te voorkomen

		OV doet er alles aan een aanslag te voorkomen					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Politiek	VVD	7	24	18	4	1	54
	PvdA	4	15	6	0	0	25
	PVV	3	8	10	2	0	23
	SP	1	4	6	4	0	15
	CDA	1	5	5	0	0	11
	D66	3	13	7	1	1	25
	Groen Links	3	4	3	0	0	10
	Partij voor de Dieren	0	2	1	0	0	3
	Anders	3	4	2	0	0	9
Total		25	79	58	11	2	175

Stelling 6: De overheid mag wat mij betreft nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen om een mogelijke aanslag te voorkomen

		OV mag nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Politiek	VVD	6	22	12	12	2	54
	PvdA	0	12	9	2	2	25
	PVV	4	3	9	4	3	23
	SP	2	8	3	2	0	15
	CDA	2	4	3	2	0	11
	D66	1	8	5	8	3	25
	Groen Links	0	4	3	0	3	10
	Partij voor de Dieren	0	2	0	0	1	3
	Anders	3	1	3	2	0	9
Total		18	64	47	32	14	175

Stelling 7: Ik ben bereid een deel van mijn vrijheid op te geven in het kader van veiligheid

		Bereidheid vrijheid op te geven voor veiligheid					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Politiek	VVD	2	5	11	13	23	54
	PvdA	0	3	4	11	7	25
	PVV	0	4	2	7	10	23
	SP	1	2	2	6	4	15
	CDA	0	2	0	6	3	11
	D66	0	9	4	4	8	25
	Groen Links	0	1	1	3	5	10
	Partij voor de Dieren	0	0	0	1	2	3
	Anders	0	3	6	0	0	9
Total	3	29	30	51	62	175	

Bijlage 5 – Resultaten naar leeftijd

De jongste respondent die meegewerkt heeft aan dit onderzoek was 15 jaar oud. De oudste had een leeftijd van 78 jaar. Om de veiligheidsbeleving per leeftijd overzichtelijker te maken heb ik een onderverdeling gemaakt in drie groepen: *jongeren* (15-25 jaar), *volwassenen* (26-50 jaar) en *ouderen* (50-plussers).

		Generaties			Cumulative
		Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
Valid	jongeren	84	48,0	48,0	48,0
	volwassenen	57	32,6	32,6	80,6
	ouderen	34	19,4	19,4	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Vraag 1: Hoe veilig voelt U zich momenteel... ?

		Thuis			Total
		heel veilig	tamelijk veilig	helemaal niet veilig	
Generaties	jongeren	71	12	1	84
	volwassenen	55	2	0	57
	ouderen	33	1	0	34
	Total	159	15	1	175

		Straat				Total
		heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Generaties	jongeren	19	63	1	1	84
	volwassenen	30	27	0	0	57
	ouderen	12	21	1	0	34
	Total	61	111	2	1	175

		Werk					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Generaties	jongeren	0	54	27	2	1	84
	volwassenen	2	37	18	0	0	57
	ouderen	3	17	14	0	0	34
	Total	5	108	59	2	1	175
		OpenbareRuimten					Total

		heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Generaties	jongeren	15	58	10	1	84
	volwassenen	12	36	9	0	57
	ouderen	4	25	5	0	34
Total		31	119	24	1	175

		OpenbaarVervoer					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Generaties	jongeren	0	17	51	15	1	84
	volwassenen	1	18	33	5	0	57
	ouderen	1	5	26	2	0	34
Total		2	40	110	22	1	175

		Evenementen					Total
		n.v.t.	heel veilig	tamelijk veilig	niet zo veilig	helemaal niet veilig	
Generaties	jongeren	1	17	53	10	3	84
	volwassenen	1	12	34	10	0	57
	ouderen	0	6	23	5	0	34
Total		2	35	110	25	3	175

Vraag 2: In hoeverre bent U bang voor een terroristische aanslag in Nederland?

		Terroristische aanslag in NL					Total
		zeer bang	bang	neutraal	niet bang	helemaal niet bang	
Generaties	jongeren	1	2	12	32	37	84
	volwassenen	0	1	10	33	13	57
	ouderen	0	0	7	18	9	34
Total		1	3	29	83	59	175

Vraag 3: Hoe groot acht U de kans dat U zelf het slachtoffer van een terroristische aanslag wordt?

		Zelf slachtoffer terroristische aanslag					Total
		zeer klein	klein	neutraal	groot	zeer groot	
Generaties	jongeren	52	24	6	1	1	84
	volwassenen	41	14	2	0	0	57
	ouderen	19	15	0	0	0	34
Total		112	53	8	1	1	175

Stelling 1: In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?

		Cameratoezicht				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	32	29	14	9	84
	volwassenen	22	23	9	3	57
	ouderen	7	18	9	0	34
Total		61	70	32	12	175

		Fouilleren				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	22	35	20	7	84
	volwassenen	10	22	22	3	57
	ouderen	2	18	14	0	34
Total		34	75	56	10	175

		Identificatieplicht				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	37	26	18	3	84
	volwassenen	21	29	4	3	57
	ouderen	14	10	10	0	34
Total		72	65	32	6	175

		Aftappen				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	12	24	33	15	84
	volwassenen	2	14	20	21	57
	ouderen	0	8	17	9	34
Total		14	46	70	45	175

Stelling 2: In hoeverre versterken onderstaande antiterrorismemaatregelen uw gevoel van veiligheid?

		Cameratoezicht2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	33	24	21	6	84
	volwassenen	14	23	17	3	57
	ouderen	8	10	15	1	34
Total		55	57	53	10	175

		Fouilleren2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	44	18	17	5	84
	volwassenen	18	24	12	3	57
	ouderen	14	13	7	0	34
Total		76	55	36	8	175

		Identificatieplicht2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	54	18	9	3	84
	volwassenen	33	17	5	2	57
	ouderen	20	9	5	0	34
Total		107	44	19	5	175

		Aftappen2				Total
		niet	weinig	veel	heel veel	
Generaties	jongeren	32	23	21	8	84
	volwassenen	19	19	11	8	57
	ouderen	9	13	12	0	34
Total		60	55	44	16	175

Stelling 3: In hoeverre schenden onderstaande antiterrorismemaatregelen uw privacybehoefte?

		Cameratoezicht3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Generaties	jongeren	37	20	24	3	84
	volwassenen	3	32	20	2	57
	ouderen	0	11	17	6	34
Total		40	63	61	11	175

		Fouilleren3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Generaties	jongeren	44	22	13	5	84
	volwassenen	15	35	7	0	57
	ouderen	2	15	15	2	34
Total		61	72	35	7	175

		Identificatieplicht3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Generaties	jongeren	61	17	2	4	84
	volwassenen	17	34	6	0	57
	ouderen	2	18	12	2	34
Total		80	69	20	6	175

		Aftappen3				Total
		niet	nauwelijks	erg	heel erg	
Generaties	jongeren	14	19	25	26	84
	volwassenen	0	11	33	13	57
	ouderen	0	4	14	16	34
Total		14	34	72	55	175

Stelling 4: Hoeveel vertrouwen heeft U in de overheid als beschermer van uw veiligheid tegen terroristische aanslagen?

		Vertrouwen OV beschermer veiligheid					Total
		zeer veel vertrouwen	veel vertrouwen	neutraal	weinig vertrouwen	heel weinig vertrouwen	
Generaties	jongeren	4	33	31	14	2	84
	volwassenen	0	25	22	10	0	57
	ouderen	0	10	15	9	0	34
Total		4	68	68	33	2	175

Stelling 5: De overheid doet er alles aan om een terroristische aanslag in Nederland te voorkomen

		OV doet er alles aan een aanslag te voorkomen					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Generaties	jongeren	15	31	30	6	2	84
	volwassenen	8	29	16	4	0	57
	ouderen	2	19	12	1	0	34
Total		25	79	58	11	2	175

Stelling 6: De overheid mag wat mij betreft nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen om een mogelijke aanslag te voorkomen

		OV mag nog scherpere antiterrorismemaatregelen nemen					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Generaties	jongeren	8	24	23	19	10	84
	volwassenen	7	28	14	7	1	57
	ouderen	3	12	10	6	3	34
Total		18	64	47	32	14	175

Stelling 7: Ik ben bereid een deel van mijn vrijheid op te geven in het kader van veiligheid

		Bereidheid vrijheid op te geven voor veiligheid					Total
		helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens	
Generaties	jongeren	3	23	19	19	20	84
	volwassenen	0	6	7	21	23	57
	ouderen	0	0	4	11	19	34
Total		3	29	30	51	62	175

Bijlage 6 - Commentaren

In deze bijlage presenteer ik U de antwoorden op de open vragen. De open vragen zijn bedoeld als toelichting op de antwoorden van respondenten op de stelling: *'In welke mate dragen onderstaande antiterrorismemaatregelen volgens U bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?'*. De open vraag hierbij luidde als volgt: *'Waarom draagt maatregel X volgens U wel, of juist niet, bij aan het voorkomen van een mogelijke terroristische aanslag?'*.

Permanent cameratoezicht

		Cameratoezicht			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	61	34,9	34,9	34,9
	weinig	70	40,0	40,0	74,9
	veel	32	18,3	18,3	93,1
	heel veel	12	6,9	6,9	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Bijna driekwart van de respondenten (74,9%) ziet weinig tot geen nut in permanent cameratoezicht als hulpmiddel bij het voorkomen van een terroristische aanslag. Het meest voorkomende commentaar binnen deze groep is dat *"terroristen zich niet door camera's laten afschrikken"*. Enkele respondenten verwijzen, om hun argument kracht bij te zetten, naar eerdere aanslagen (in Londen en meer recentelijk Boston) die niet voorkomen konden worden door het cameratoezicht op de plek van de aanslag.

Een ander veelgehoord commentaar is dat deze maatregel *"niet helpt bij het voorkomen van een aanslag, maar wel een handig hulpmiddel is bij het onderzoek en het opsporen van de daders na de aanslag"*. Ook hier wordt door enkele respondenten verwezen naar de aanslag in Boston, waar de daders op basis van camerabeelden herkend konden worden. Daarnaast geven veel respondenten aan dat terroristen zich onopvallend gedragen, waardoor het vrijwel onmogelijk is om potentiële terroristen op te sporen.

De laatste reden waarom permanent cameratoezicht volgens de respondenten geen goede maatregel zou zijn bij het voorkomen van een terroristische aanslag, is dat *"het onmogelijk is om alle beelden 24/7 in de gaten te houden"*. Dit valt te wijten aan een gebrek aan mankracht bij politie/justitie om de beelden te bekijken en de hoeveelheid beelden die er te bekijken vallen.

Een kwart van de respondenten vindt permanent cameratoezicht wel een goede maatregel om terroristische aanslagen te voorkomen. Zij geven aan dat door middel van permanent cameratoezicht *"verdachte personen in de gaten gehouden kunnen worden"*. Hieraan wordt door enkele respondenten toegevoegd dat men verdachte situaties tegen kan komen en er hierdoor in een vroeg stadium ingegrepen kan worden. Volgens anderen maakt permanent cameratoezicht *"de weg naar*

het plegen van een aanslag moeilijker”, omdat alle voorbereidingen die in het openbaar plaatsvinden op camera worden vastgelegd.

Preventief fouilleren

		Fouilleren			Cumulative
		Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
Valid	niet	34	19,4	19,4	19,4
	weinig	75	42,9	42,9	62,3
	veel	56	32,0	32,0	94,3
	heel veel	10	5,7	5,7	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Zoals U ziet wordt preventief fouilleren als een iets betere maatregel beoordeeld bij de voorkoming van een terroristische aanslag. Bijna tweederde van de ondervraagden ziet weinig tot geen nut in deze maatregel als preventief middel in de strijd tegen terrorisme. Ook bij deze maatregel is een veelvoorkomend commentaar dat *“terroristen zich niet laten afschrikken door preventief fouilleren”*. Daarnaast is deze maatregel volgens veel respondenten *“makkelijk te omzeilen”*. Hieraan wordt toegevoegd dat het onmogelijk is om iedereen te fouilleren. Anderen merken op dat zelfs wanneer iemand gefouilleerd wordt, dit vaak op een dusdanig slordige en snelle manier gebeurt dat verstopte voorwerpen lang niet altijd ontdekt zullen worden.

Een ander vaak voorkomend argument waarom deze maatregel weinig tot geen nut heeft bij het voorkomen van een aanslag, is dat *“terroristen niet met gevaarlijke voorwerpen (explosieven etc.) op zak rondlopen”*.

Enkele respondenten lichten toe dat het *“niet altijd en overal mogelijk is om preventief te fouilleren”*. Preventief fouilleren mag uitsluitend in een aangewezen gebied. Buiten dit gebied zijn genoeg andere plekken die voor een terrorist aantrekkelijk zijn om een aanslag te plegen.

Ruim een derde van de respondenten ziet de effectiviteit van preventief fouilleren wel in. Zij geven aan dat deze maatregel *“de kans verkleint dat terroristen verboden voorwerpen met zich mee dragen”*. De maatregel wordt gezien als een *“extra obstakel voor terroristen”*. Daarnaast denken enkele respondenten dat preventief fouilleren terroristen afschrikt.

Identificatieplicht

Identificatieplicht					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	72	41,1	41,1	41,1
	weinig	65	37,1	37,1	78,3
	veel	32	18,3	18,3	96,6
	heel veel	6	3,4	3,4	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Veel respondenten zijn van mening dat de identificatieplicht niet bijdraagt aan het voorkomen van een terroristische aanslag. Hiervoor worden twee argumenten veelvuldig genoemd. Ten eerste zijn terroristen vaak *“onopvallende personen/doorsnee burgers zonder strafblad of iets dergelijks, deze mensen worden bij identificatie niet opgemerkt als terrorist”*. Als tweede geven zij aan dat er fraude kan worden gepleegd in de vorm van een *“vals identificatiebewijs”*. De identificatieplicht wordt volgens de respondenten niet gezien als preventieve maatregel ter voorkoming van terroristische aanslagen. Wel lichten enkele ondervraagden toe dat deze maatregel nuttig kan zijn bij het opsporen van terroristen.

Ruim één op de vijf respondenten ziet deze maatregel wel als nuttig instrument bij het voorkomen van aanslagen. Zij geven allen aan dat de identificatieplicht *“helpt bij het opsporen van terroristen”*. Als kanttkening geven veel ondervraagden aan dat de terrorist in kwestie wel als zodanig bij justitie bekend dient te zijn, anders heeft deze maatregel ook volgens hun weinig nut.

Aftappen en opslaan van telefoon- email- en internetverkeer

Aftappen					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet	14	8,0	8,0	8,0
	weinig	46	26,3	26,3	34,3
	veel	70	40,0	40,0	74,3
	heel veel	45	25,7	25,7	100,0
	Total	175	100,0	100,0	

Deze laatste maatregel wordt door de ondervraagden over algemeen als meest effectieve maatregel bij het voorkomen van terroristische aanslagen gezien. Dit is de enige maatregel die door de meerderheid van de ondervraagden (65,7%) als effectief instrument wordt gezien. De respondenten die deze maatregel als effectief zien geven allen als argument dat *“terroristen via telefoon of computer met elkaar communiceren”*. Wanneer deze berichten onderschept worden kan dat

relevante informatie opleveren over een toekomstige aanslag. Hierdoor kan in een vroeg stadium ingegrepen worden en een aanslag voorkomen worden.

De groep ondervraagden die deze maatregel als weinig of niet effectief zien, hebben hier meerdere argumenten voor. Het probleem met *“de interpretatie van gegevens”* wordt het vaakst aangehaald. De respondenten zijn van mening dat er zeer veel (mogelijk) nuttige informatie beschikbaar is, maar dat het voor inlichtingendiensten lastig is om te filteren welke informatie ook daadwerkelijk zal leiden tot een aanslag. Eén van de ondervraagden haalt hierbij de zaak Breivik als voorbeeld aan. Het antwoord van deze respondent op de vraag waarom het aftappen en opslaan van telefoon-, email- en internetverkeer wel of niet bijdraagt aan het voorkomen van een terroristische aanslag luidde als volgt: *“Niet, omdat er te veel informatie voor handen is om af te tappen en dan moet er ook nog eens iets met die informatie gedaan worden (van Breivik was vooraf ook al wat bekend door internetverkeer, niets mee gedaan)”*. Daarnaast zijn enkele respondenten bang dat het interpreteren van gegevens vaak zal leiden tot onschuldige verdenkingen.

Een andere reden waarom enkele respondenten weinig nut in deze maatregel zien, is omdat *“niet alle terroristen via terroristische netwerken opereren. Een individu kan net zo goed een terroristische aanslag”*. Men gaat er vanuit dat wanneer een individu in zijn eentje opereert, er hierbij geen aanwijzingen te vinden zijn in de gegevens die bij de inlichtingendiensten binnen komen.

Een argument dat eveneens door verschillende respondenten wordt aangehaald, is de opvatting dat *“relevante informatie over een aanslag niet via telefoon of internet wordt uitgewisseld, maar face-to-face”*. Op deze manier omzeilen terroristen volgens deze respondenten de controle op telefoon-, email- en internetverkeer.

Het laatste argument dat door één respondent wordt genoemd is de snelheid waarmee verdachte zaken worden opgespoord. *“Veiligheidsinstellingen lopen vaak achter de feiten aan in dit soort situaties, het duurt vaak weken om bepaalde (gecodeerde) berichten te ontcijferen”*.

Tot slot is het me opgevallen dat zeer veel respondenten, of ze het nu een effectieve maatregel vinden of niet, het aftappen en opslaan van gegevens als een grote schending van de privacy zien. Bij de andere drie maatregelen werd niet over privacy gesproken.